

AFRICAMAGAZINE

ZAM

ANTON KANNEMEYER ADRIAAN VAN DIS
BINYAVANGA WAINAINA RACHEL CORNER MARJA VUIJSJE KALUNDI SERUMAGA
PETER MERRINGTON FEZEKILE
KUZWAYO PRUDENCE MBEWU

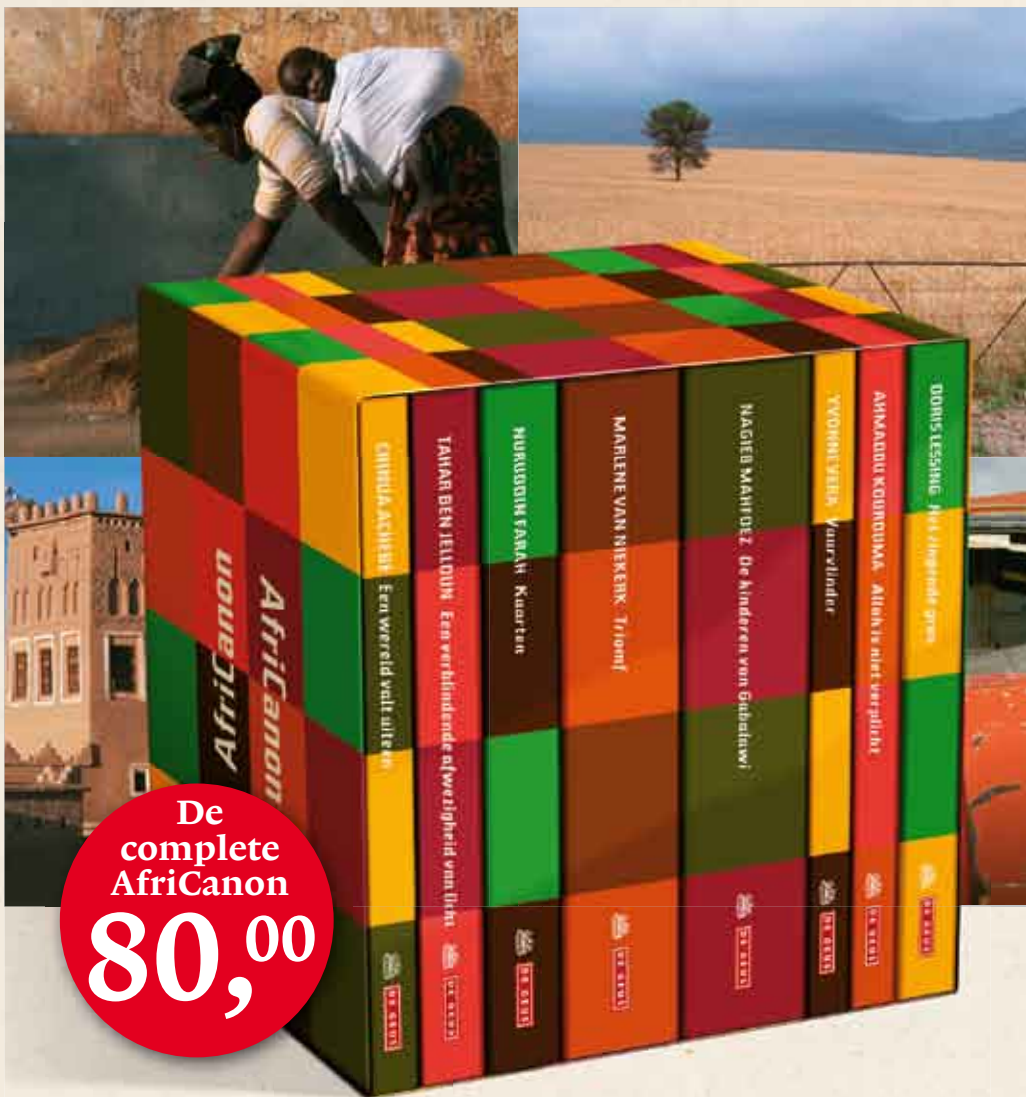
MESHAC GABA

JAARGANG 12 | NR. 4 | € 6,95

8 710966 050019

04

De complete AfriCanon 80,00

AfriCa

De Leesclub van NRC

Het continent tussen Gibraltar en Kaap de Goede Hoop telt honderden talen en evenzoveel literaire tradities. De Afrikaanse literatuur, zowel in Afrikaans als in Arabisch, kregen de afgelopen twintig jaar de Nobelprijs voor Literatuur. Toch is de Afrikaanse literatuur, dan de Zuid-Amerikaanse of de Australische. Tijd voor een hernieuwde kennismaking met de hoort de Afrikaanse romankunst.

De Leesclub van NRC Handelsblad

Het seizoen 2008/2009 van de Leesclub van NRC Handelsblad heeft als thema de Afrikaanse literatuur. Acht romans uit zeven verschillende landen, in vier verschillende talen geschreven, worden gedurende acht maanden besproken en bediscussieerd door Afrika-experts, critici van NRC Handelsblad én lezers in de vrijdagse bijlage bij de krant **Boeken** en op nrcboeken.nl/leesclub

AfriCanon

De AfriCanon-boeken zijn ook verkrijgbaar in paperback voor € 15,90. Met de kortingsbonnen, die regelmatig worden uitgegeven, zijn de boeken verkrijgbaar voor € 12,90. De kortingsbonnen zijn te vinden op pagina 10 van de bijlage en kunt u ook uitprinten op nrc.nl/AfriCanon

Extra <

non C Handelsblad

*radities. Vier Afrikanen, Engels-
anse literatuur minder bekend
ogtepunten van de Afrikaanse*

de betere boekhandel. Losse exemplaren kos-
matig in de krant zullen verschijnen, zijn losse
tingsbon voor het eerste deel vindt u op deze
riCanon

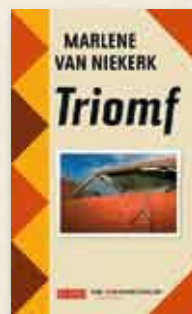
Chinua Achebe
Een wereld valt uiteen
bespreking in Boeken:
november 2008

Tahar Ben Jelloun
*Een verblindende
afwezigheid van licht*
bespreking in Boeken:
december 2008

Nuruddin Farah
Kaarten
bespreking in Boeken:
januari 2009

Marlene van Niekerk
Triomf
bespreking in Boeken:
februari 2009

Nagieb Mahfoez
*De kinderen van
Gabalawi*
bespreking in Boeken:
maart 2009

Yvonne Vera
Vuurvlinder
bespreking in Boeken:
april 2009

Amadou Kourouma
Allah is niet verplicht
bespreking in Boeken:
mei 2009

Doris Lessing
*Het zingende
gras*
bespreking in Boeken:
juni 2009

De acht AfriCanon-romans zijn ook verzameld in een cassette bij NRC Handelsblad te bestellen. Deze AfriCanon-boekenbox kost € 80,00.

Lees mee met de Leesclub van NRC Handelsblad!

Via de boekenwebsite van de krant nrcboeken.nl/leesclub is uitgebreide informatie over de reeks beschikbaar en kunnen alle lezers meedebatteren. De boekcovers en flapteksten van de acht boeken vindt u op nrc.nl/AfriCanon

Voordeelbon ter waarde van € 3,00

Bij inlevering van deze bon bij de erkende boekhandel
betaalt u voor *Een wereld valt uiteen*
van **Chinua Achebe** € 12,90 in plaats van € 15,90.

Deze aanbieding is geldig van 1 november 2008 t/m 1 februari 2009
Nederland: actienummer 502-14402 · EAN 00000502-14402

Bestel op nrc.nl/AfriCanon

UMHLABA WETHU – IT'S A MAN'S WORLD

[Eager Artist, South Africa & Het Waterhuis, Rotterdam), in various cities (B.V.m 22 Jan.) The story: Four brothers come together for the funeral of their mother. During "after tears" they enter a mysterious world between life and death where they can communicate with the spirit of their mother as well as with toys from their youth. A teddybear is confronting them with the risks and challenges they took. When they finally open their hearts, the healing process can begin. Umhlaba Wethu is a show with dance and music and a creative script by Jerry Poore, in association with Roel Twijnstra and his company Het Waterhuis. The show will tour in South Africa (2008-2009) and The Netherlands (2009).

PERFORMANCES OF WORLD-RENOWNED HERMAN VAN VEEN

At Oude Libertas Amphiteater (outside Stellenbosch)

9 and 10 January 2009. World famous violonist, singer, writer, composer, actor and director Herman van Veen is back to sing about fathers, mothers, children, men, women, trees and things that perish and the cost of eternity. He is accompanied by the brilliant guitarist EDITH LEERKENS. Tickets available from Computicket. www.computicket.co.za

AFRICAN ENCOUNTERS INSPIRE ROOTSRIDERS TO RELEASE "AFRICAN" ALBUM

So Much More; Video first single shot on Zanzibar.

Dutch reggae/pop collective Rootsriders, known for their Tribute 2 Bob Marley live shows, regularly tour Africa. Besides live shows and workshops in countries such as Tanzania, South Africa, Swaziland, Zanzibar and Cape Verde; the band recorded songs together with the best of the local African talent, during these tours. This resulted in the release of the album "So Much More". The album (title) reflects on the vibrant musical stories from Africa. It will also include the music of three SA bands.

Artist: Rootsriders. Album: So Much More. Year: 2008. Label: Solidarity Records. Catalogue: RRA001

DESIGN INDABA 2009 & FAMOUS SPEAKERS FROM THE NL

Design Indaba Conference will run from February 25 to 27, 2009 at the Cape Town International Convention Centre.

Gert Dumbar: After completing his studies in graphic design at the Royal Academy of Fine Arts in The Hague and the Royal College of Art in London, Dumbar opened the now prolific Studio Dumbar. Though based in The Netherlands, Dumbar puts great emphasis on design that speaks across borders, with no less than 5 nationalities amongst his staff. The company works in two categories: Visual Branding which holistically integrates anything from logo design, website interfaces and building layout; and Free Spirit, which allows designers to work without the restraints of a strategy. Currently they're also busy developing the new corporate identity for the Dutch Government.

Marije Vogelzang: Having graduated from the Design Academy Eindhoven, Marije Vogelzang specialised in "eating-design". Working as an inspirator and consultant for any food-related business, she started her design studio/restaurant Proef (which means tasting or testing) in Rotterdam in 2004. In 2006 she expanded to Amsterdam where she plays with food installations, restaurant concepts and food events. She has won a number of awards including the EDBR Portfolio Prize, which is associated with the Rotterdam Design Prize. Her clients include Droog Design, the city of Rotterdam, Hella Jongenius, Marlies Dekkers, the Dutch embassies in Rome and Dakar, BMW, Turnover, Hermes, and the Van Gogh Museum Amsterdam, among others.

Philips Designer, Oscar E. Peña: Lifestyle, senior creative director at Philips Design, Oscar E. Peña has been involved in the design of numerous consumer products, including mobile phones, digital cameras, bank teller machines and the ever-popular "cuby" stainless steel kettle. Peña's work features two recurring themes: the investigation of "the essence of serious play" and his focus on the human content of contemporary design. Prime examples in his work at Philips include the Simplicity Event, the Share and Listen to your Body Islands, and the House of the Future for which he was the project leader and creative director. He is currently working in the area of Lighting and also as head of department, Man and Activity, in the well-known Design Academy, Eindhoven, The Netherlands.

Li Edelkoort is one of the world's most acclaimed trend forecasters. From her Paris-based studio, she produces bi-annual trend books, predicting the future of form, colour and material for industries as varied as fashion, food, architecture, automotive, interiors and cosmetics. Edelkoort has received numerous awards, including being knighted as a Chevalier des Arts et des Lettres from the French Ministry of Culture. She is chairwoman of Design Academy Eindhoven and founding art director of Designhuis, the city's first design museum.

**WOORDFEES:
LAG-LAG 10 JAAR!**

March in Stellenbosch is synonymous with good weather, the grape harvest and off course, the Wordfest - hosted by the University of Stellenbosch. From 6 - 15 March 2009 the Tenth Wordfest will be celebrated with highlight bursting with quality writers' events and a variety of theatre and musical productions. During a dinner programme "Soete Groete" Afrikaans and Dutch performers and authors will meet. The performance poets, Irena Filippova and Hans Visser, will keep the crowd on the edge of their seats with lively accordion and guitar music. Writers Eva Cox and Nachoem Wijnberg will read from their works. Afrikaans singer Laurinda Hofmeyr will perform. Scheduled for: Thursday, 12 March 20:00 at Stellenrust Wine Estate. You can meet the artists during the Writers Gala on Friday evening, 13 March in the HB Thom Theatre.

Afrikaans poet, Daniel Hugo, will present a debate. Speakers included: Hans Franssen (Die Nederlandse boukuns in Suid-Afrika), dr Hettie Classens (Die Nederlandse kookkuns in Suid-Afrika), prof Kay de Villiers (Die Nederlandse mediese hulpdienste tydens die Anglo-Boereoorlog). These discussions - supported by the Huis der Nederlande in Pinelands - will be presented on Saturday 14 March between 09:00 and 13:00. The Wordfest is presented in conjunction with Die Burger. Ticket sales open at Computickets from 3 Feb. www.woordfees.co.za

KERSTRECITALS
Regina Albrink
piano

KLARE ZAAI, CONCERTGEROEW AMSTERDAM
VRIJDAG 26 DECEMBER 2008
ZONDAG 28 DECEMBER 2008
KAWANG 1413 UMF

Irena Filippova

Gezellig

4 - 11 APRIL 2009

Daar's

Afrikaans

in almal van ons

[There's Afrikaans in all of us]
Join us for our 15th birthday celebration as an inclusive Afrikaans festival of theatre, music, visual and site-specific arts.

ABSAKKNK
Oudtshoorn, Republic of South Africa
Tel: +27 44 203 8600 • www.absakknk.co.za

Special participation in 2009 of an exciting variety of Dutch and Flemish artists. We can also look forward to performances and collaborations at KKNK from the Oerol Arts Festival, Terschelling.

ABOVE Moshekwa Langa's artwork :
Untitled; Index Tower, collection:
The embassy of the Kingdom of the Netherlands

Embassy of the Kingdom of the Netherlands in South Africa:

Exclusieve aanbieding voor lezers van ZAM Africa Magazine

MARLENE DUMAS

‘PORTRAIT OF A YOUNG NELSON MANDELA’

Ter gelegenheid van zijn negentigste verjaardag schonk Marlene Dumas haar ‘Portrait of a young Nelson Mandela’ in juli aan de jarige. Tevens besloot zij om van het werk 250 bijzondere kunstdrukken te laten maken en ter verkoop aan te bieden. Deze grafieken zijn door Marlene Dumas persoonlijk gesigneerd en genummerd. De opbrengsten komen geheel ten goede aan ZAM Africa Magazine.

Alle informatie over het werk (afmetingen, papiersoort), prijs, betalen in termijnen en reserveren vindt u op : www.zam-magazine.nl

Al meer dan de helft verkocht – teken snel in

ZAM's digitale nieuwsbrief

Elk kwartaal, precies tussen twee geprinte edities, verschijnt ZAM's digitale nieuwsbrief. Een compact overzicht van nieuwe publicaties, muziek, exposities en voorstellingen, speciale opinies en nieuws over ZAM projecten.

Abonneer u met een mail aan: info@zam-magazine.nl

COLOFON

ZAM Africa Magazine
kunst, cultuur, politiek, fotografie,
journalistiek in en uit Afrika
jaargang 12, nummer 4
€ 6,95

Winter 2008/2009
ZAM Africa Magazine is een uitgave van
Stichting ZAM-net en verschijnt vier keer
per jaar
ISSN: 1876-1127

Abonnementen
Een abonnement op ZAM kost € 25,- per

jaar bij machtiging (€ 35,- voor het
buitenland)
Het abonnement geldt tot wederopzegging

Abonneeservice
(voor vragen en adreswijzigingen) Postbus
364, 3500 AJ Utrecht, 030-2306901,
abonnementen@zam-magazine.nl

Grafisch ontwerp
Patrick Hoogenberg, Mieke van Weele
Curve BNO

Redactie
Bart Luirink (hoofdredacteur), Nicole

Segers (art director)

Aan dit nummer werkten mee:

Beeld AFP Photo, ANP, AP, Akosua, Stefan
Boness, Rogier Chang, Gerald Chukuruma,
Rachel Corner, Emmanuel Dudu, Ellen
Elmendorp, Xander Ferrera, Getty Images,
Anton Kannemeyer, Pierrette Liscia, John
Mauluka, Eric Miller, Yomi Momoh, MTV
Networks Africa, Sam Nhlengetwa, No
Format, Sola Osofisan, Reporters, Sheer
Music, Geert Snoeijer, South Photographs,
Michael Stevenson Gallery, Bright Teke, Tola

Wewe, Menno Wittebrood.

Tekst Kim van Arendonk, Ingeborg van
Beekum, Marnix de Bruyne, Adriaan van
Dis, Evelien Groenink, Richard Hengeveld,
Ineke van Kessel, Fezekile Kuzwayo, Aggie
Langedijk, Hans Moleman, Prudence
Mbewu, Gitte Postel, Bram Posthumus,
Kalundi Serumaga, Vamba Sherif, Anton
Stolwijk, Liesbeth Tjon A Meeuw, Fenneken
Veldkamp, Marja Vuijsje, Binyavanga
Wainaina.

Kaap poverty!

Het hoofdstedelijke Africa in the Picture festival lijkt gered. Als deze editie van ZAM Africa Magazine bij de drukker ligt, stemt de Amsterdamse gemeenteraad over een motie om het festival alsnog financieel te steunen. Wie waarnam hoeveel documentaires het jaarlijkse festival IDFA in november over Afrika vertoonde, begrijpt hoe belangrijk het is om een festival met hoogwaardige producties uit Afrika in stand te houden.

In *Enjoy Poverty*, waarmee IDFA opende, reist filmmaker Renzo Martens met een boot door Congo. Of beter: met een boodschap. Die luidt dat Afrikanen aan armoede geld kunnen verdienen. Bijvoorbeeld door scharminkeltjes te fotograferen, of verkrachtingslachtoffers. De film toont ons beelden van workshops waarin meester Martens een en ander voordoet. Nieuw!, Een verrassende visie!, Een verwarrende provocatie!', zo heette het in de ronkende persberichten die de productie begeleiden. In Pauw en Witteman zei de filmmaker ervan overtuigd te zijn dat zijn boodschap in Afrika goed verstaan was en zeker navolging zou vinden. Is Afrikanen de les lezen nieuw? Nee, het is een houding die zelfs veel missionarissen inmiddels van zich hebben afgeschud.

Nieuw zou het zijn om de boot van Renzo Martens, compleet met het illuminerende *Enjoy Poverty* aan de masten, voor de kust van Somalië te kapen en leeg te roven. En om de filmmaker vervolgens voor 200 dollar over te doen aan een mensenhandelaar in Mauretanië. Boodschap begrepen. Het zou een mooie productie zijn voor het komende Africa in the Picture festival.

BART LUIRINK, HOOFDREDACTEUR
JOHANNESBURG

INHOUD

- 14 Het nieuwe Zimbabwe**
Groeit in dromen en ballingschap
- 18 Obama in Kenia**
Zure voetnootjes
- 24 Lange tenen**
Voorbij de zieligheid
- 30 Stemmen**
- I am Khanga
  - Een aanhoudend drama
  - Culturele botanisten
  - Chinees Afrikabeleid verandert
  - Hoofd in troebel water
  - Zuid-Afrikaanse stoelendans
- 39 Artepreneurs**
Afrikaanse kunstenaars breken door
- 46 St. Louis, Senegal**
Foto-essay Rachel Corner
- 54 All in the game**
Over een rugbywedstrijd
- 56 De heelmeeester**
Interview met Peter Merrington
- 62 CV Anton Kannemeyer**
De kunst van het provoceren
- 66 Nègre de service, Adriaan van Dis**

En verder:

- 7 De Kaart van Afrika
- 22 Woorden
- 30 Column Prudence Mbewu
- 44 Geluiden
- 52 Beelden
- 60 Lezersaanbiedingen

AFRICAMAGAZINE
ZAM

Drukwerk
Thieme MediaCenter Nijmegen
Adres
Postbus 16711
1001 RE Amsterdam
Tussen de Bogen 66
1013 JB Amsterdam
020-5318497
**Advertentiereserveringen en
opvragen tarieven**
www.zam-magazine.nl/
adverteren

ZAM Africa Magazine wordt
mede mogelijk gemaakt dankzij
steun van
Stichting Democratie en Media,
Hivos, Hivos/NCDO Cultuurfonds,
Allen & Overy, Prins Claus Fonds,
Africaserver.nl, Paul van der Poel
Administraties, De Giftkikker.

Cover: Birth, n. The first and direst
of all disasters, Anton Kannemeyer/
Michael Stevenson Gallery.

Lieve Joris over Congo

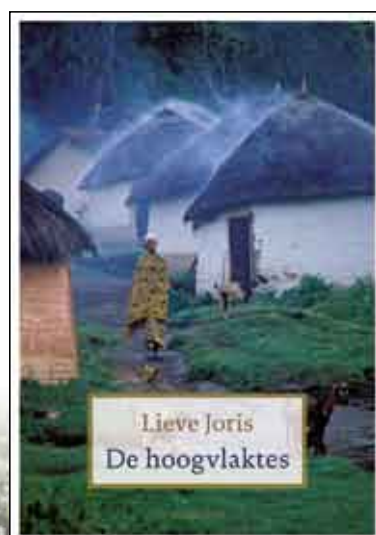
€ 12,50

€ 15,-

€ 12,50

‘Lieve Joris is stilletjes een wereldschrijfster geworden. [...] Het mooie van *De hoogvlaktes* is dat het over de oorlog gaat zonder dat de oorlog het thema is. [...] We hebben Congo leren kennen als ‘een *failed state*’, een staat die het niet meer doet, eigenlijk niet meer bestaat. Maar het land bestaat wel, de mensen houden het gaande. Dat is wat Joris ons, op een onnadrukkelijke manier, laat zien.’

– John Jansen van Galen, *Het Parool*

€ 15,-

DE KAART VAN AFRIKA

ONDER REDACTIE VAN ANTON STOLWIJK

Asmara, Eritrea. Ooit wilde de Italiaanse dictator Mussolini van Asmara een nieuw Rome maken. Nog steeds heeft Asmara de beste pizza en cappucino van Afrika. Ook een groot aantal futuristische gebouwen herinnert aan dat tijdperk. Na een periode van oorlog en vergetelheid staan deze gebouwen nu volop in de aandacht. Een tentoonstelling met foto's en schaalmodellen toert nu door Europa en zal waarschijnlijk ook Nederland aandoen. Voor actuele informatie: www.asmara-architecture.com. Ook zijn er fotoboeken verschenen over deze architectuur, waaronder *Asmara, The Frozen City* van Stefan Boness. (bestellen op www.jovis.de)

FOTO: STEFAN BONESS

DE KAART VAN AFRIKA

Sam Nhlengethwa, Tribute
to Miriam Makeba. te koop
via www.artprintsa.com

Mensen

- De oud-president van Botswana, **FESTUS MOGAE**, heeft de prestigieuze Mo Ibrahim-prijs voor goed Afrikaans leiderschap gewonnen. Juryvoorzitter Kofi Annan prees Mogae voor zijn beleid, dat ervoor zorgde dat Botswana stabiel en welvarend bleef. De prijs bestaat uit een levenslange jaarlijkse uitkering van 200.000 dollar.
- De beroemde Zuid-Afrikaanse zangeres **MIRIAM MAKEBA** is 9 november op 76-jarige leeftijd overleden. Makeba scoorde in de jaren zestig enkele grote hits, maar verwierf ook bekendheid als fervent tegenstander van het apartheidsbewind. In 1963 werd ze door de Zuid-Afrikaanse regering verbannen, waarna ze bijna dertig jaar lang een reizend bestaan leidde. Ook na haar terugkeer in Zuid-Afrika in 1990 ging ze nog regelmatig op toernee. Ze stierf in het harnas: aan een hartaanval op een Italiaans concertpodium, na het zingen van haar grootste hit Pata Pata.
- De scriptieprijs van het Afrika Studie Centrum is dit jaar gewonnen door **JANNEKE BARTEN**. Haar scriptie, Families in Move-

ment, behandelt veranderende familierelaties in Malinese steden en onder Malinese migranten. De prijs bestaat uit 4000 euro, waarvan een deel besteed wordt aan vervolgonderzoek. Zie voor meer informatie www.ascleiden.nl

- De Zuid-Afrikaanse ambassadeur in Nederland, **HLENGIWE MKHIZE**, is vervroegd teruggekeerd naar Zuid-Afrika. Mkhize krijgt daar een functie in de ANC Women's League. Mkhize was sinds 2005 ambassadeur in Nederland en maakte daarvoor deel uit van de Waarheids- en Verzoeningscommissie. Het is nog niet bekend wie de nieuwe ambassadeur gaat worden.

- De Nigeriaanse schrijfster en activiste **KAINE AGARY** heeft de Nigeria Prize for Literature 2008 gewonnen. Haar debuurtroman Yellow Yellow viel volgens de jury in de prijzen door de rauwe, onsentimentele schrijfstijl. Het boek werpt een nieuw licht op de problemen in de Nigerdelta. De literatuurprijs wordt jaarlijks uitgereikt en bestaat uit een bedrag van \$50.000.

SOUNDBITE

“Anders dan Martin Luther King heeft Barack Obama geen droom, hij is de droom”

DE ZUID-AFRIKAANSE PUBLICIST BONGANI MADONDO IN THE SUNDAY TIMES (JOHANNESBURG).

FOTO: ROGIER CHANG

Tassen

De Somalische tassenontwerper Omar Munie verovert vanuit Den Haag de wereld. Het 22-jarige talent vluchtte op jonge leeftijd met zijn familie uit Somalië. Munie is afkomstig uit een familie van kleermakers en handwerkslieden en begon al vroeg met het ontwerpen en maken van tassen. Zijn exclusieve werk is sinds kort in Parijs en New York te koop en wordt overal zeer enthousiast ontvangen. Zie www.omarmunie.com voor meer informatie.

Hunger for Freedom

Over het leven van Nelson Mandela is inmiddels veel geschreven. Een geheel nieuwe invalshoek is te vinden in het boek van Anna Trapido, dat eerder dit jaar uitkwam. *Hunger for Freedom* is een kookboek en een biografie in één, en beschrijft het leven van Mandela aan de hand van verschillende gerechten. De zeer grondige research, fraaie illustraties en lekkere recepten maken dit boek zeer de moeite waard. Wat at Mandela als kind? Hoe was het eten op Robbeneiland? Wat kreeg Mandela als eerste voorgeschoteld toen hij vrij kwam, en wat stond er op het menu tijdens zijn eerste presidentiële diner? Wat bereiden zijn vrienden? Voor iedereen die het antwoord op deze en andere vragen wil is *Hunger for Freedom* een must. Het boek is te koop via www.kalahari.net

(ADVERTENTIE)

Maak gratis kennis met MO*

Wil u ook weten waar het in de wereld werkelijk om draait?

Vraag dan een gratis nummer aan van MO* via promotie@mo.be of +32 2 536 19 77

MO*

* MONDIAAL MAGAZINE

MO UW MAANDELIJKS MONDIAAL MAGAZINE
www.MO.be

0638402

DE KAART VAN AFRIKA

Filmfestival in Goma ... huh ... waar? ... Goma!

Oost-Congo wordt geteisterd door oorlog. Ondanks een oprukkend rebellenleger van generaal Nkunda is het de organisatoren in de stad Goma echter toch gelukt om het jaarlijkse internationale filmfestival door te laten gaan. Sterker nog, het festival was een doorslaand succes met vele duizenden bezoekers. Onder andere het voetbalstadion en de basketballarena vormden het decor voor de 22 filmvoorstellingen en talrijke dans- en muziekuitvoeringen. Het Salaam International Film Festival is één van de weinige internationale filmfestivals in Afrika dat zich louter op Afrikaanse films concentreert en is een zusterfestival van het Nederlandse Africa in the Picture.

FOTO: BRICHT EKE

Bottled Life

De Nigeriaanse kunstenaar Bright Eke (32) is gefascineerd door de onverschillige manier waarop mensen met hun omgeving omgaan. Vooral de schijnbaar grote scheiding tussen mensen en de natuur heeft zijn aandacht. In

één van zijn nieuwste werken laat Eke zien dat we zelfs voor iets simpels en natuurlijks als water afhankelijk zijn van iets kunstmatigs en vervuilends als de plastic fles. Bright Eke is in december in Nederland ter

gelegenheid van het International Festival of the Arts in Arnhem. Zie voor informatie hierover www.ifaa-arnhem.eu

40 in Swaziland

- 40 jaar onafhankelijkheid
- 40-jarige verjaardag van koning Mswati III
- 40% van de bevolking besmet met HIV
- 40% werkloosheid
- 40 is de leeftijd die slechts één op de vier Swazi's haalt

Afrikaanse muziek is nieuwe trend

Afrikaanse muziek zorgt voor opschudding in de Nederlandse muziekwereld. Via internet is de unieke Kuduro-dansmuziek vanuit de sloppenwijken van Luanda, Angola doorgedrongen tot in de Nederlandse muziekclubs.

DJ Wannabeastar draait het regelmatig in het bekende Amsterdamse muziekcentrum De Melkweg en is dolenthousiast: "Kuduro heeft opzwepende, Afrikaanse beats en het is een beetje carnavalesk. De muziek is vaak op een heel simpele manier gemaakt, bijvoorbeeld met mobiele telefoons, en heeft maar één doel: schudden met die kont! Het slaat enorm aan bij het publiek, en ik hoor steeds meer DJ's die het draaien."

DJ Joost van Bellen, grondlegger van de housemuziek in Nederland en tevens eigenaar van boekingskantoor Veel Meubelstukken, ziet een trend: "Afrikaanse muziek lijkt een beetje uit het elitaire wereldmuziek-hoekje te komen. Kuduro wordt het helemaal, maar er gebeurt nog veel meer. Het Zuid-Afrikaanse electroduo Sweat-X (foto) is bijvoorbeeld bezig een gevestigde naam te worden in Nederland. Niet omdat ze uit Johannesburg komen en bestaan uit een Afrikaner en een Ndebele, maar gewoon omdat het zulke aanstekelijke muziek is!" Het internet heeft een grote rol gespeeld in de nieuwste ontwikkelingen in de Afrikaanse muziek, aldus Van Bellen: "Via sites als Myspace en YouTube komt iedereen met elkaar in contact. Muzikanten uit alle delen van de wereld kunnen ineens heel gemakkelijk samenwerken, en dat leidt tot verrassende resultaten. Eén van de grote namen in de Kuduromuziek is bijvoorbeeld Buraka Som Sistema, dat bestaat uit muzikanten uit Angola en Portugal die elkaar zelden in levende lijve zien."

Zonder internet had DJ Wannabeastar nooit van Kuduro gehoord: "Viavia hoorde ik ervan, toen ben ik gaan speuren op allerlei websites. In Nederland kun je nog nergens Kuduro kopen, maar als je even zoekt op het internet kun je de meest fantastische dingen downloaden!"

Sweat-X treedt op 9 januari op in de Melkweg in Amsterdam. Zie voor meer informatie en kaartjes: www.meubelstukken.nl Om Kuduro en Sweat-X te zien en te horen kunt u ook terecht op het YouTube-kanaal van ZAM: www.youtube.com/zammagazine

FOTO: XANDER FERRERA

HET NIEUWE ZIMBABWE

GROEIT IN DROMEN EN IN BALLINGSCHAP

Met de Zimbabwaanse exodus vinden muziek, beeldende kunst en verhalen hun weg naar vele landen in de wereld. Zo wordt hún verdriet óns geluk. Maar in de diaspora bouwen Zimbabwanen aan een toekomst thuis. Zonder klaagzang of protestlied. ‘Ik zoek in mijn kunst naar de antwoorden voor morgen.’

TEKST: LIESBETH TJON A MEEUW, BEELD: JOHN MAULUKA

D

e vreugde van 1980 was gigantisch. Een nieuwe onafhankelijke republiek, geleid door een zwarte meerderheidsregering aan de grens van Apartheid-Zuid-Afrika. Op een historische foto van persfotograaf John Mauluka (1932-2003) springen twee vrouwen letterlijk een gat in de lucht. Het verlangen naar vrijheid en zelfbeschikking was in vervulling gegaan. In de jaren die volgden werd de droom meer en meer werkelijkheid. In het onderwijs werd flink geïnvesteerd, net als in landbouw en cultuur. Zimbabwe werd de *broodmand* van Afrika.

EEN MIDDAG IN ARNHEM, drie decennia later. Schilder Misheck Masamvu is bezig in zijn atelier. Als *artist-in-residence* bereidt hij zich voor op internationale tentoonstellingen. Masamvu is net zo oud als de onafhankelijkheid van zijn land. Hij is geboren in 1980 en behoort daarmee tot de *Born Frees*, zoals zijn generatie wordt genoemd. "Voor ons was de onafhankelijkheid vanzelfsprekend. Wij zijn geboren zonder hoge verwachtingen. Wij kenden geen rassenscheiding en blanke overheersing." Die vanzelfsprekendheid is volledig weg. Ook de *Born Frees* hebben de afgelopen jaren het nodige voor de kiezen gekregen. Geen werk, geen voedsel, geen leiding. Toen Masamvu van school kwam was de economie al ingestort en zat niemand op zijn kunst te wachten. Hij moest het doen met een constant gebrek aan materiaal, belangstelling en vrijheid van expressie. "Wij hebben veel moeten improviseren. Met sommige materialen moeten we zelfs nog leren werken. In dat opzicht zijn we beginnende kunstenaars." Zijn kunst is kritisch. "Ik ben niet bang. Er is weinig wat ze van mij kunnen afpakken. Ik geloof in wat ik zeg. Als ik wil schreeuwen in mijn werk, dan schreeuw ik. Kunst geeft mij macht."

Eén van zijn opdrachtgevers in Nederland is Sithabile Mlotshwa (1975), zelf ook beeldend kunstenaar. Ze woont en werkt al een paar jaar in Nederland. Praten over Zimbabwe vindt ze een pijnlijke ervaring. Haar herinneringen worden gekleurd door de rassenhaat waarin ze is opgegroeid en het geweld dat ze met eigen ogen aanschouwde. "Ik heb tientallen vrienden en familie verloren, zowel aan het politieke geweld als aan de ziekte aids. Als ik terugga dan is er veel om over te rouwen. Het idee alleen al maakt me misselijk."

Ze is moeder van vier dochters. Deels uit heimwee en een verlangen om wat ze achterliet naar hier te halen heeft ze in Arnhem een internationale kunstmanifestatie georganiseerd. Zo ontstond er in de afgelopen maanden een brug heeft tussen Europa en Afrika. "Het festival was een feest van culturele verschillen", licht Mlotshwa toe. "Mensen begrijpen

steeds minder van elkaar. Het festival bracht een dialoog tot stand tussen verschillende werelden en behandelde vragen als: Wat is mijn identiteit? Wat betekent het om een mens te zijn? In mijn werk probeer ik de antwoorden voor morgen te verbeelden."

EEN AVOND IN HAARLEM. Keaven Simomondo (1974) treedt op voor een klein publiek. Hij is gekleed in Afrikaans krijgerskostuum en declameert een gedicht. Zijn poezie verwoordt zijn frustraties en verdriet over een land in staat van ontbinding. 'Vroeger speelden de kunstenaars een prominente rol in de samenleving. Tegenwoordig eten ze de broodkrumels die van de tafel vallen waaraan de regering zit', zegt Simomondo. Hij is zelf ooit begonnen als theatermaker, maar schrijft tegenwoordig vooral gedichten. Van zijn internationale danscarrière is weinig overgebleven. Hij kreeg te maken met een onverbiddeijk censuurbeleid van de regering. Aan het begin deze eeuw maakte hij een theaterproductie bedoeld als politieke aanklacht. De kritische kunst was toen al opgekomen. Kunstenaars hadden zich ontpopt tot activisten. In een duet tussen twee mannen gaf Simomondo zijn commentaar op het weggagen van de witte boeren uit Zimbabwe. De voorstelling trok volle zalen en werd gespeeld in binnen en buitenland, maar na de derde keer in Harare werd met intimidatie gedwongen om de theateroptredens te staken.

Dit jaar leek het tij voor het eerst echt te keren. De oppositie won in Zimbabwe de verkiezingen. *Een nieuw Zimbabwe, een nieuw begin*, stond er op t-shirts van de grootste kanshebber. Ondanks de geweldcampagnes kregen de kandidaten veel steun van de bevolking. Simomondo werkte bij één van de kieslokalen: 'Iedereen was in opgetogen stemming. Het was het moment waar we allemaal naar hadden verlangd. Nu gaat alles veranderen, dachten we. Die man (Mugabe, red.) valt om.' Maar toen de uitkomst van de verkiezing lang op zich liet wachten ontstond er onenigheid over de resultaten. De oude machthebbers bleven zitten waar ze zaten. Ook een coalitieregering waartoe de partijen na bemiddelling besloten, staat weer op losse schroeven. De beelden die fotograaf John Mauluka in 1980 vastlegde, zullen zich vooralsnog niet herhalen. Simomondo noemt het 'een verpletterende tegenslag.' De teleurstelling was in het hele land voelbaar. Masamvu schilderde een portret van een verslagen man aan de schandpaal met drie zwarte kraaien op zijn schouder. Op zijn lijf staat VOTE geschreven.

EEN MIDDAG IN AMSTERDAM. Muzikant Rina Mushonga (1979) drinkt koffie aan het Leidseplein. Ze was net terug uit Zimbabwe toen ze via de media vernam hoe de verkiezingsstrijd was geëindigd. 'Een hartverscheurende ervaring. Je durft zo langzamerhand bijna niet meer te dromen van een nieuw Zimbabwe.' Ze woont sinds haar studie in Nederland en gaat nog regelmatig terug om haar ouders op te zoeken. Politieke discussies voert ze niet meer, daar heeft ze genoeg van gekregen. "Het is

Simomondo's poezie verwoordt het verdriet over een land in staat van ontbinding

net of je tegen een dood paard aan schopt. Iedereen weet dat de situatie onhoudbaar is. Laten die politici het vooral met elkaar uitvechten, dan proberen wij ondertussen het land op te bouwen.'

Afgelopen jaar heeft ze de daad bij het woord gevoegd en is ze in Zimbabwe een kunstproject met scholieren begonnen. 'De buik kan niet gevuld worden, maar de ziel misschien nog wel', redeneert ze. 'Kunst is voedsel voor de geest. Met haar project probeert ze de jeugd een plat-form te geven. Ze heeft genoeg talent ontdekt, maar er is een gebrek aan training en begeleiding.

Mushonga wil geen protestzangeres zijn. Haar liederen, gebracht met een wonderschone, Tracey Chapman-achtig geluid, gaan eerder over de innerlijke bevrijding. 'Wij moeten zelf de eerst stap zetten. Verandering komt niet zomaar.' Deze zomer zong ze voor het eerst op het populaire festival *Zimfest* in Londen, dat jaarlijks duizenden bezoekers trekt. Ze zag al haar vrienden van Zimbabwe weer. Deze ontmoetingen werken inspirerend. 'De sfeer op zo'n festival herinnert ons aan tijden van geluk, aan hoe het zou moeten zijn. Er ontstaat een gevoel van eenheid, tussen zwarte en witte Zimbabweanen. Op dit soort momenten geloven we weer even in verandering. Sommigen begonnen zelfs weer te praten over teruggaan naar Zimbabwe.' De ouders van Mushonga zijn een paar jaar geleden geremigreerd. 'Mijn vader was hier niet gelukkig. Ondanks de verslechterende situatie in Zimbabwe is hij met mijn moeder terug-gegaan. Het heeft mij ervan bewust gemaakt dat moeilijkheden geen reden hoeven te zijn om weg te blijven. Als ik mezelf daar kan bedruipen dan ga ik ook.'

EEN AVOND IN UTRECHT. Schrijver Shimmer Chinodya (1957) neemt deel aan een literaire avond met internationale schrijvers. Hij bedankt de organisatie voor de uitnodiging en vertelt hoe belangrijk het voor hem is om mensen uit andere culturen te ontmoeten. 'Dan kan er iets nieuws ontstaan.' Hij toont de omslag van één van zijn boeken. "Mijn werk wordt bestempeld als een politiek manifest. Maar ik wil helemaal geen poli-tiek bedrijven. Ik houd er niet van om te preken. Mijn verhalen gaan over mensenlevens. Ik wil anderen daarmee raken." In Zimbabwe is hij naast schrijver ook docent. Maar door de uitholling van het onderwijs kan hij zijn beroep nog amper uitoefenen. Hij maakt zich zorgen over de toe-komst van het land. Volgens hem kan de spanning onder de mensen elk moment tot een uitbarsting komen. "De situatie is nu onbeheersbaar."

Maar een nieuw Zimbabwe is nog lang niet aan de orde. 'We zitten in een overgangsfase', zegt Masamvu, de schilder. 'Er moet nog veel gebeuren voordat het tij keert. De demonen moeten eerst worden uitgedreven. We moeten eerst uitschreeuwen wat we op onze hart hebben.' Hij vindt dat de kunstenaars in het debat over verandering voorop moeten lopen. 'We moeten opzoek te gaan naar antwoorden op essentiële vragen als: Wat houdt het in om een Zimbabweaan te zijn? Hoe manifesteer ik mezelf? Wat wordt kan ik bijdragen aan de opbouw van dat nieuwe Zimbabwe?' Mushonga noemt praten over de toekomst 'een luxe'. 'Een dag overleven in Zimbabwe is al een prestatie op zich.' Volgens Mlotshwa zal er weinig veranderen in Zimbabwe. 'Het land wordt nog altijd beheerst door geld, macht en hebzucht. Dat was tijdens het kolonialisme zo, dat is tijdens de onafhankelijkheid zo.' Volgens Simomondo dient er eerst een strijd gevoerd te worden voordat de Zimbabweanen kunnen dromen over hun toekomst. 'Kunst is een belangrijk wapen. Met hun werk willen kunstenaars toeschouwers ook stimuleren om tot actie over te gaan. Wij zijn de voorlopers van elke transformatie. Wij kunnen revoluties ontketenen.'

LIESBETH TJON A MEEUW (1978, NEDERLAND) IS JOURNALIST. ZIJ IS REDACTEUR BIJ NCRV RADIO 1 EN SCHRIJFT VOOR ELSEVIER EN ZAM.

Met dank aan: International Festival of the Arts in Arnhem (IFA), Fasihi! Utrecht, Stedenband Haarlem – Mutare.

(ADVERTENTIE)

Een Afrikaans avontuur

Verrassende Afrikaanse *dishes, dainties and delicacies* in het hart van Utrecht.
Sfeervol eten in een bijzondere atmosfeer.

Ook geopend op Tweede Kerstdag: **speciaal vier gangen menu!**

Reserveren: 030-2310544. Oude Gracht 153 (aan de werf) in Utrecht. Zie ook: www.the-ostrich.nl

PETER MACDIARMID/GETTY IMAGES

Het portret van de vader van Barack Obama in zijn familie-huis in Kogelo, West-Kenia,

FOTO: AFP PHOTO/TONY KARUMBA

Kisumu, Kenia november 2008

Gaat er uitgerekend een Keniaan een potje chagrijnen over de vreugde onder zijn landgenoten na de overwinning van **Barack Obama!** ‘Zijn vader liet hem in de steek’, schrijft Owuor in zijn blog. ‘En nooit alimentatie betaald.’

Owuor verwijst naar die cryptische zin in Obama’s biografie waarin hij zegt meer van zijn vaders afwezigheid te hebben geleerd dan van zijn aanwezigheid. Met vreugde heeft de blogger kennis genomen van de weigering – tot vier keer toe - van de Obama-campagne om een donatie van de Keniaanse premier Raila Odinga in ontvangst te nemen. Het is niet-Amerikanen verboden om geld in de verkiezingskas te storten. Owuor krijgt in een reactie bijval van *Kenyan Poet*, die er nog fijntjes aan herinnert dat Obama’s opa zich fel verzette van de relatie van zijn zoon met een blanke vrouw. Dat zou het Luo-bloed maar vertroebelen. ‘Wij mogen Obama dankbaar zijn dat hij over deze onverkwikkelijke geschiedenis het zwijgen doet.’ Zure voetnootjes bij de Keniaanse euforie die het straatbeeld nu al maandenlang beheerst. (BL)

Barack Obama en zijn stief-grootmoeder Sarah Obama tijdens een bezoek in 1987 aan Kogelo, West-Kenia

Een aanhanger van Obama in Kogelo

FOTO: PAULA BRONSTEIN/GETTY IMAGES

Portret van Barack Obama met zijn Keniaanse familieleden aan de muur van zijn stief-grootmoeder Sarah in Kogelo, West-Kenia

FOTO: SIMON MAINA/AFP PHOTO

Kranten in de straten van Nairobi op 5 juni 2008, de dag waarop Obama genomineerd is als presidentskandidaat voor de Democraten

WOORDEN

ONDER REDACTIE VAN INGEBORG VAN BEEKUM

AIR-BORNE

*Gravitation's surrender
Peaks in the air, and*

*A sinking feeling
Rends the mind.*

*A whirling parachute
In a stilt-dance,
The mind floats,
Eerily soars and ebbs.*

*Arrival seizes ground level:
The spirit firms up
On stolidity
Beneath the mists.*

CHIEDU EZEANAH

FOTO: SOLIA OSOFISAN

POËZIE | Nigeriaan Ezeanah is schrijver en prijswinnend poëet. Hij werkte tien jaar als journalist voor de *Nigerian Tribune* en *Sunday Monitor* en won in 1999 en 2001 het *Music Society of Nigeria Festival of*

Poetry Competition. Het duurde jaren eer hij zijn debuutbundel 'The twilight trilogy' in 2005 uitbracht. Volgens sommigen daarvoor het literaire hoogtepunt van het jaar. De triologie bestaat uit 'Twilight of the fog', 'Endsong' en 'Song of songs'.

FOTO: PETER KRAMER/REPORTERS

Barmhartigheid

Waarom staat een moeder haar dochtertje af om te worden verkocht? Dit is de centrale vraag in de nieuwe roman van Toni Morrison, de Nobelprijswinnares voor de literatuur. *Een daad van barmhartigheid* gaat over het meisje Florens, wiens moeder haar om onduidelijke redenen afstaat aan de Nederlander Jacob Vaark. We schrijven 1690, een opmerkelijke periode in de geschiedenis van Amerika. De Indianen zijn nog niet volledig onderworpen, de kolonisten voelen zich nog niet helemaal thuis en de slavenhandel gaat gewoon door. Florens komt in een huis terecht waarin vrouwen de scepter zwaaien: Rebekka, de vrouw van Jacob, en Lina, de slavin van Indiaanse afkomst. Beide vrouwen hebben bijzonder dingen meegeemaakt: Rebekka is in Engeland aan een lot ontsnapt dat afschuwelijker had kunnen zijn dan trouwen met een vreemde. Lina is getekend door een ervaring waardoor ze niet alleen haar familie had verloren, maar ook haar taal. Ook is er nog een andere vrouw, een slavin genaamd Sorrow, van wie iedereen denkt dat zij gek is en die alleen maar voor ellende zorgt.

Jacob Vaark, de meester van deze vrouwen, is vaak afwezig. Hij is een man met een geweten. Hij kan zichzelf niet helemaal vinden in de slavernij. Dat verklaart waarschijnlijk waarom hij vaak op reis gaat en van de bewerking van het land afziet. Reizen biedt hem troost, en stiekem droomt hij ervan in een grote huis te wonen net zoals de rijke mensen die hij heimelijk veracht. Om deze droom te verwezenlijken, roept Jacob de hulp van een smid in. Hij is een vrije Afrikaan in een land waarin behalve de gewone slaven, ook zoiets als schuldsclaven bestaan. Dit zijn voornamelijk blanke slaven, zoals Willard en Scully, die bij Jacob wonen. Iedereen raakt in de ban van deze mysterieuze smid, vooral Florens, die op slag verliefd op hem wordt: 'Jij vormt mij en mijn wereld,' vertelt ze. Het blijkt dat de smid over geneeskrachtige eigenschappen beschikt. Na de dood van Jacob wordt zijn vrouw Rebekka ernstig ziek, en de enige die haar kan genezen is deze smid. Florens' zoektocht naar hem stort haar in allerlei avonturen. De meest aangrijpende is het moment dat ze gedwongen wordt om zich voor een groep mensen uit te

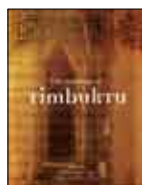
◀ Toni Morrison

kleden, omdat gevreesd wordt dat zij de duivel zou zijn. In tegenstelling tot veel romans over de slavernij, waarin de nadruk ligt op het leven van zielige slaven tegenover onrechtvaardige meesters, ligt de kracht van de roman in de aandacht die de schrijfster schenkt aan het leven van de personages. Het is een daad van barmhartigheid van Morrison om de personages zo neer te zetten, dat we ons over allen zorgen maken. En vooral over Florens die na de dood van haar meester en de ziekte van haar meesteres belast wordt met de zoektocht naar de smid. Dat deze liefde gedoemd is te mislukken en dat we uiteindelijk te weten komen waarom de moeder haar dochter heeft afgestaan raakte mij minder dan de individuele geschiedenissen van de personages. Dat maakt deze roman bijzonder. (Vamba Sherif)

Toni Morrison, Een daad van barmhartigheid (De Bezige Bij, ISBN 9789023430544) € 18,90

LEESLADDER

ESSAYS | Verzameling essays van internationale wetenschappers die tegen spreken dat Afrikaanse geschiedenis alleen overleefde door orale tradities. De essays beschrijven het bestaan van Afrika's rijke erfenis van geschreven geschiedenis en de sleutelrol van het mystieke Timboektoe als schatbewaarder van de manuscripten en cultuur van Mali en West-Afrika.

Shamil Jeppie & Souleymane Bachir Diagne, The meanings of Timbuktu. (Human Sciences Research Council, ISBN 9780796922045) € 22,65 Koop online: www.hsrcpress.ac.za

NON-FICTIE | Een genre in opkomst in Afrikaanse fictie is migratie. Vaak beschreven door een generatie auteurs die opgroeiden in Afrika. Brenda Cooper onderzocht hun werk en hun uitdaging om een Engels te vinden waarmee ze krachtig hun vele levens, talen en identiteiten kunnen uitdrukken.

Brenda Cooper, A new generation of African writers: migration, material culture, and language (James Currey, ISBN 9781847015075) € 115,- Koop online: www.kalahari.net

ROMAN | Van de auteur van 'De goede dokter', eerder genomineerd voor de Booker Prize. Hoofdpersonage Adam trekt na zijn ontslag naar de desolate Karoo om een nieuw leven te starten. Maar al snel duiken spoken uit zijn verleden op. Beklemmende roman over verraad, verwarring en de spanning tussen het oude en nieuwe Zuid-Afrika.

Damon Galgut, Het bedrog. (Querido Amsterdam, ISBN 9789021434407) € 18,95

ROMAN | Al eerder dit jaar uitgegeven, maar evengoed het vermelden waard. Egyptische bestseller over het Yacoubian, een appartementsgebouw in hartje Cairo. Al Aswani vertelt de levens van de diverse inwoners van de flat en biedt daarmee een onthullende kijk op de moderne Egyptische samenleving. **Alaa al Aswani, Het Yacoubian** (Mou-ria, ISBN 9789045800371) € 12,50

WIKIAFRICA LITERATURE |

Wikipedia afrikaniseren, dat is het doel van WikiAfrika. De literaire tak van WikiAfrica spoort schrijvers, recensenten, uitgevers en culturele instellingen aan om Afrikaanse literatuur in allerlei talen in de online encyclopedie te plaatsen. Interessant initiatief, dat helaas tot nu toe voornamelijk blijft steken bij het zuidafrikaniseren van Wikipedia.

Neem een kijkje: http://en.wikipedia.org/wiki/wikipedia:wikiafrica/_/literature

KWANI? | Kwani Trust geeft miniboekjes uit met korte verhalen van Afrikaans talent, waaronder Chimamanda Adichie en Kwani oprichter Binyavanga Wainaina. De Kwanini series zijn online te bestellen via sales@kwani.org. Dit is ook de plek om Kwani Journal te bemachtigen, een spannend vormgegeven uitgave vol creatief schrijven en fotoessays. [<http://kwani.org/main>]

ZAM BOEKEN | Op de hoogte blijven van het laatste Afrikaanse boekennieuws? Op de vernieuwde internetsite van ZAM Africa Magazine (www.zam-magazine.nl) vindt u een wekelijks ververste boekensectie met recensies, essays en interviews. www.zam-magazine.nl/boeken.php

Geschundener Kontinent

KAP VERDE
Praia
1975

SENEGAL
Dakar
1960

GUINEA BISSAU
Bissau
1973

Juni 1976 ... von etwa 10.000 Schülern ... als zweiter ... greifen auf weite Teile ... in Südafrika ...

1980 ... wird unabhängig.

1986 Als erster schwarzafrikanischer Autor wird der Nigerianer Wole Soyinka in Oslo mit dem Literatur-nobelpreis ausgezeichnet.

1990 Namibia wird unabhängig.

Februar 1990 Nelson Mandela wird in Südafrika nach über 27 Jahren Haft als Vorkämpfer des „African National Congress“ (ANC) freigelassen. Der ANC erklärt den Kampf gegen die weiße Regierung für beendet.

Mai 1993 Eritrea trennt sich von Äthiopien, nachdem 99,8 Prozent der Bevölkerung für die Unabhängigkeit gestimmt haben.

THANKS, SUPER RICH MAN!

... als wichtigste ... der achtzig ... mit einer ... bei regionalen ...

... als wichtigste ... der achtzig ... mit einer ... bei regionalen ...

... als wichtigste ... der achtzig ... mit einer ... bei regionalen ...

... als wichtigste ... der achtzig ... mit einer ... bei regionalen ...

... als wichtigste ... der achtzig ... mit einer ... bei regionalen ...

1966 Jahr der Unabhängigkeit
Kriege und bewaffnete Konflikte
Quelle: Arbeitsgemeinschaft Kriegsursachenforschung Universität Konstanz

*standen zur Zeit der Gründung nicht unter Kolonialherrschaft

Dezember 1993 Nelson Mandela und der letzte weiße Premier Südafrikas, Frederik Willem de Klerk, werden gemeinsam für ihren Einsatz bei der Abschaffung der Apartheid mit dem Friedensnobelpreis ausgezeichnet.

Mai 1994 Nachdem der African National Congress die ersten freien Wahlen in Südafrika gewonnen hat, wird Nelson Mandela zum ersten schwarzen Präsidenten gewählt. Die OAU nimmt Südafrika einen Monat später als 53. Mitgliedsstaat auf.

'Thanks super rich man!'

LANGE TENEN

Kom niet aan het imago van
zeligheid dat aan Afrika kleeft. Over
de koele ontvangst van een boek en
een tentoonstelling.

TEKST: MARJA VUIJSJE, ILLUSTRATIES: ANTON KANNEMEYER/ COURTESY OF MICHAEL STEVENSON, CAPE TOWN

inda Polman betrapte onlangs zichzelf. Tijdens een borrel ontmoette ze een goed geklede zwarte man. Hij werd vergezeld door zijn al even smaakvol uitgedoste

vrouw en hun eveneens tot in de puntjes verzorgde kind. De man was iets hoogs bij een farmaceutisch bedrijf en had de uitstraling van iemand die van jongs af gewend is zich in betere kringen te bewegen. Toen Polman met hem in gesprek raakte, vertelde hij dat hij was geboren in Mali, een van de Afrikaanse landen die meestal in het nieuws komen als er hongersnood heerst. 'Ik kon me niet voorstellen dat zo'n man daarvandaan kwam. Het was wat je noemt een confrontatie met een heersend beeld van Afrika dat ik in mijn werk juist wil bestrijden.'

In haar boek *De crisiskaravaan* kwam Polman met kritiek op 'de noodhulpindustrie'. Zij kwam erachter dat de hulp van organisaties die in crisisgebieden opereren vaak averechts werkt. Doordat ze zowel zaken doen met regeringen als met guerrillagroepen om toestemming te krijgen vluchtelingenkampen te voorzien van voedsel, medische hulp en behuizing, dragen deze organisaties soms juist bij aan het in stand houden van conflicten die de oorzaak zijn van armoede, honger en levensbedreigende ziekten. Een van de landen die Polman bezocht was Congo. Rond het stadje Goma werden in de jaren '90 vijftig grote en kleine vluchtelingenkampen uit de grond gestampt. Vele duizenden Hutu's uit Ruanda zochten er een veilig heenkomen. Nadat ze in eigen land in groten getale hadden meegedaan aan de genocide op de Tutsi's vreesden ze dat het hun beurt was omgebracht te worden. Sommige van hen hadden al familieleden verloren, anderen waren verminkt door wraaklustige Tutsi's.

Door de gunstige ligging van Goma – op een steenworp afstand van de vluchtelingenkampen ligt een goed geoutilleerd vliegveld – kon niet alleen haast worden gemaakt met het overbrengen van hulpverleners en hulpgoederen, maar was het rampgebied ook gemakkelijk bereikbaar voor journalisten. Die journalisten zorgden ervoor dat tv-kijkers overal ter wereld werden geconfronteerd met hartverscheurende beelden, vaak van kinderen die niet alleen honger hadden, maar ook nog een arm misten omdat ze met machetes waren bewerkt.

De impact van dat soort beelden zorgt er al decennialang voor dat welvarende westerlingen hun giroboekjes trekken. Ze maken hun tientjes over en hebben even het gevoel iets gedaan te hebben voor de arme kinderen in Afrika. In *De crisiskaravaan* citeert Polman de Amerikaanse president Lyndon Johnson die in 1968 naar aanleiding van de hongersnood in Biafra zei: 'I don't care what you do. Just get those nigger babies off my TV screen.'

Polman ontdekte dat de geldinzamelingen die volgden op de beelden uit Goma alle records sloegen. Later kwam een aantal hulporganisaties tot de conclusie dat gemiddeld 60 procent van de uitgedeelde hulpgoederen door milities werd gestolen en gedeeltelijk werd doorverkocht aan de burgers in de kampen. Toch zullen westerlingen dezer dagen wederom een girootje uitschrijven, nu uit Goma opnieuw de bekende beelden komen. Voor velen van hen staan de arme kinderen van Goma model voor alles dat Afrika heet. En niet alleen voor hen. Door een groeiend aantal opiniemakers wordt regelmatig verzucht dat Afrika een verloren continent is. Het is een werelddeel dat wordt vereenzelvigd met corruptie, oorlog en honger. Ten onrechte, vindt Linda Polman. 'Uit onderzoek bleek bijvoorbeeld dat Italië corrupter is dan Botswana. En van de inwoners van Afrika lijdt slechts een paar procent honger. Maar het produceren van zielige plaatjes levert geld op. Dertig van de drieënveertig landen in Afrika zijn afhankelijk van hulp. Dat betekent dat ook landen waar zich geen humanitaire ramp voltrekt zich moeten blijven presenteren als arm en onderontwikkeld. Doen ze dat niet dan houden wij op met geven.' Wie knaagt aan deze beelden, of erop wijst dat 'slachtoffers' ook daders kunnen zijn, roept al snel de wrok van hulpbieders en hulpontvangers over zich af. Terwijl het debat over de hulp in de media en in zaaltjes eindelijk vorm krijgt, stellen hulpverleners zich nog vaak verongelukkig en defensief op, zo ervoer Polman na het uitkomen van haar boek met regelmaat.

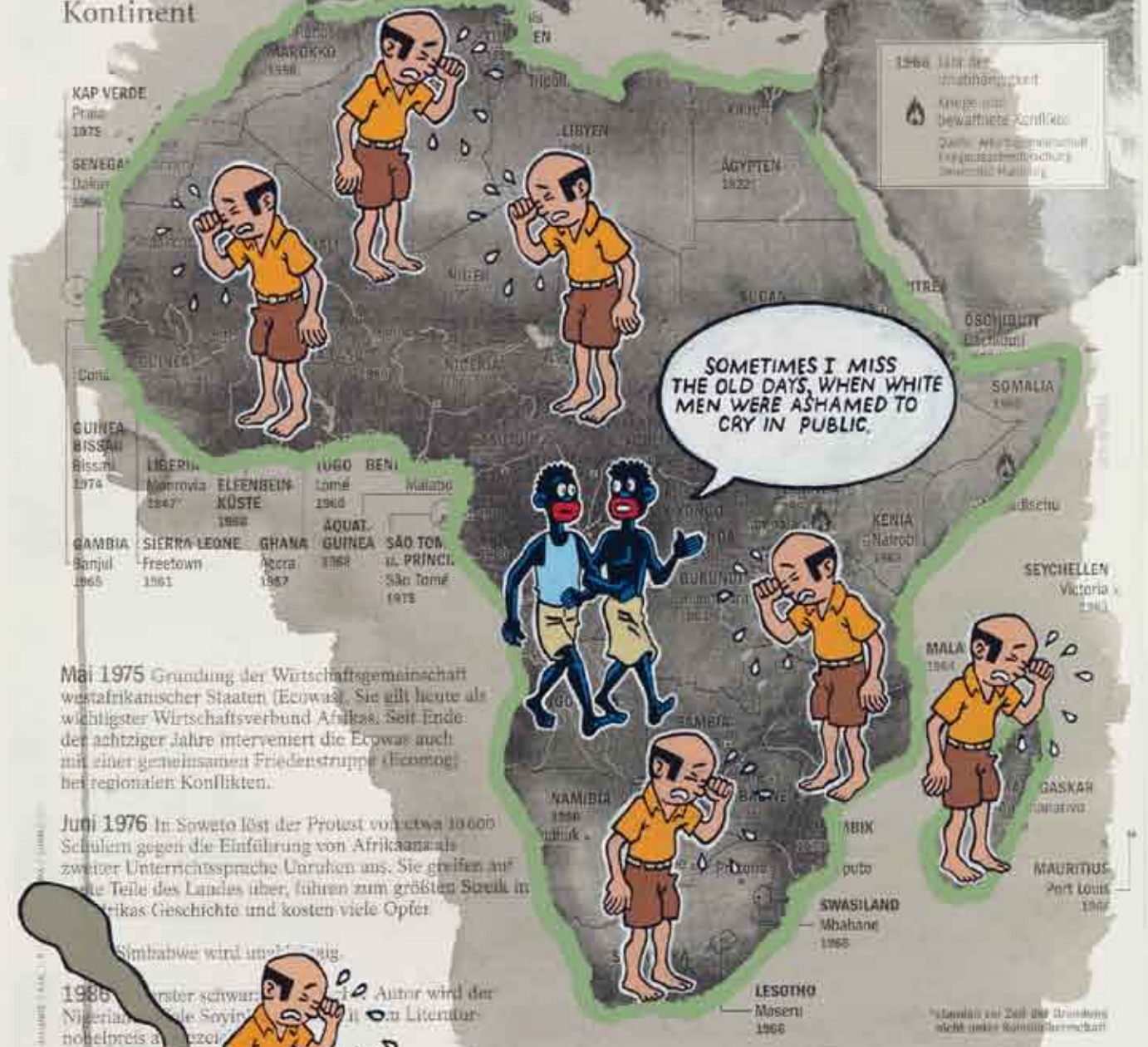
Obama-effect

Menigeen die Afrika zegt, ziet in gedachten een uitgeput kind met betraande wangen, vragende ogen en een enge ziekte. Met als effect dat zelfs een ingevoerde verslaggeefster zoals Polman 'Amerikaan' denkt als ze wordt geconfronteerd met een gedistingeerde zwarte man die iets hoogs is in het bedrijfsleven. 'Toen ik mezelf daarop betrapte, dacht ik: nou, nou, dus ook bij jou werkt het zo. Ik vond dat heel interessant.'

'Het lastige is dat die zielige kindjes van de gironummerfoto's wel echt bestaan', zegt mediaonderzoeker Garjan Sterk. 'En die plaatjes worden al gebruikt sinds mensen geld in blikjes stopten voor de katholieke missionarissen of zilverpapier inzamelden voor Biafra. Maar het is wrang dat het grote publiek nauwelijks te weten komt dat ook Afrika grotendeels wordt bevolkt door gewone mensen met een baan en kinderen die naar school gaan, en dat je ook daar universiteiten, schrijvers, kunstenaars en filmmakers hebt.'

Volgens Sterk werkt het beeld van Afrika als verloren continent niet alleen door in de blik waarmee naar Afrikanen wordt gekeken. Het hangt ook samen met de manier waarop zwarte mensen in het algemeen werden en worden geassocieerd. 'Aan de plaatjes die wij in ons hoofd hebben, is honderden jaren koloniale geschiedenis voorafgegaan. Met die geschiedenis kwamen de racistische redeneringen waarin 'zwart' stond voor dom, irrationeel, gewelddadig en hulpeloos tegelijk. Omdat de meeste witten

Geschundener Kontinent

Mai 1975 Gründung der Wirtschaftsgemeinschaft westafrikanischer Staaten (Ecowas). Sie gilt heute als wichtigster Wirtschaftsverbund Afrikas. Seit Ende der achtziger Jahre interveniert die Ecpwas auch mit einer gemeinsamen Friedensstruppe (Ecomog) bei regionalen Konflikten.

Juni 1976 In Soweto löst der Protest von etwa 10.000 Schülern gegen die Einführung von Afrikaans als zweiter Unterrichtssprache Unruhen aus. Sie greifen auf Teile des Landes über, führen zum größten Streik in Afrikas Geschichte und kosten viele Opfer.

1980 Simbabwe wird unabhängig.
1986 erster schwarzer Autor wird der Nigerianer Chinua Achebe mit dem Nobelpreis ausgezeichnet.

1990 ... Afrika nach
 dem gkeit

Dezember 1993 Nelson Mandela und der letzte weiße Premier Südafrikas, Frederik Willem de Klerk, werden gemeinsam für ihren Einsatz bei der Abschaffung der Apartheid mit dem Friedensnobelpreis ausgezeichnet.

Mai 1994 Nachdem der African National Congress die ersten freien Wahlen in Südafrika gewonnen hat, wird Nelson Mandela zum ersten schwarzen Präsidenten gewählt. Die OAU nimmt Südafrika einen Monat später als 53. Mitgliedsstaat auf.

'Sometimes I miss the old days...'

'I don't care what you do. Just get does nigger babies off my screen.'

nog steeds geen omgang hebben met zwarten is dat beeld dominant gebleven. Vooral in de culturele sector wordt regelmatig geprobeerd een en ander te nuanceren, maar er zijn niet veel mensen geïnteresseerd in Afrika-filmfestivals, exposities van Surinaamse kunstenaars of goede documentaires die zich afspelen in landen met een overwegend zwarte bevolking. Waarschijnlijk doet de verkiezing van Barack Obama als president van Amerika meer goeds voor de beeldvorming over zwarten dan al die pogingen 'de andere kant' te laten zien bij elkaar.'

Positieve beelden

Een van die pogingen was de expositie *Black is beautiful* die tot eind oktober was te zien in De Nieuwe Kerk in Amsterdam. 'Van Rubens tot Dumas' was de ondertitel. Het werd een echte publiekstrekker. Met circa 135 schilderijen, tekeningen en manuscripten waarop zwarten voorkwamen werd volgens de folder bewezen 'dat zwarte mensen al zeven eeuwen deel uitmaken van de Nederlandse (kunst)geschiedenis'. Benadrukt werd dat het om 'positieve beelden' ging. Voor zover er kunstwerken werden getoond waarop slaven voorkwamen, waren die slaven niet als zodanig herkenbaar. In de uitleg bij de schilderijen werden de woorden slavernij en kolonialisme mondjesmaat gebruikt. Het werd kunsthistorica Esther Schreuder, die als gastconservator optrad, lang niet door iedereen in dank afgenomen. Een recensente van *De Volkskrant* vergeleek *Black is beautiful* zelfs met de Koloniale Tentoonstelling uit 1883, waarvoor 'exoten' uit Suriname naar Europa werden overgebracht om in hun nagebouwde hutjes te kijk te staan voor wit publiek dat zich aan hen vergaapte. Een tentoonstelling met afbeeldingen van zwarten kon niet anders dan verdacht zijn als daarin niet expliciet aandacht werd besteed aan de manier waarop 'zwart' eeuwenlang door 'wit' was geknecht, mishandeld en als handelswaar van het ene naar het andere continent verscheept. Dat de expositie eindigde met werk van hedendaagse zwarte kunstenaars deed daar niets aan af.

Esther Schreuder vertelt dat ze voor de tentoonstelling samen met andere kunsthistorici jarenlang onderzoek deed. 'In het begin dacht ik ook dat ik naast koningen en pages veel geketende en mishandelde slaven zou aantreffen, maar ik ben ze nauwelijks tegengekomen. Meestal waren de slaven geportretteerd als trotse en gezonde mensen, niet als wezens die lijden of dierlijk zijn. Achteraf is dat ook niet zo gek. Het racisme begon voorzichtig in de 18de eeuw, maar kwam vooral tot wasdom in de 19de eeuw toen er allerlei racistische theorieën werden ontwikkeld waarmee slavernij en kolonialisme werden goedgepraat. Een 17de-eeuwse schilder als Rubens gebruikte zijn zwarte modellen niet anders dan de witten die hij portretteerde. Sommige critici houden vol dat Rubens zwarten alleen als bijfiguren gebruikt maar het ligt er natuurlijk aan hoe je naar een werk kijkt. Op zijn schilderij *De vier rivieren* bijvoorbeeld, representeert een zwarte vrouw de Nijl. Bekijk je het schilderij met een schuldbewuste koloniale blik, dan zie je vooral dat zij in een soort schaduw lijkt te zitten, maar als je onbevangen kijkt, zonder die ballast kijkt, dan zie je dat juist zij de aandacht vangt doordat ze in het midden is neergezet, prachtige sieraden draagt en de toeschouwer recht in het gezicht kijkt.'

Een dergelijk verhaal ging ook op voor schilderijen die werden uitgekoken voor *Black is beautiful*. Menigeen die naar *Mozes en zijn Ethiopische vrouw* van Jacob Jordaens keek, dacht dat de zwarte vrouw op het doek

een bediende moest zijn. Waar een zwarte bediende werd afgebeeld, zoals in *Portret van Margaretha Raaphorst* van Jan Mijtens zag men het cliché van de onderdanige slaaf met zijn witte meesteres. Het maakte weinig indruk dat de bediende mooi werd geschilderd. En dat erbij werd verteld dat rijke 17de-eeuwse families graag juist met hun zwarte bedienden werden vastgelegd omdat dat extra chic was.

Garjan Sterk begrijpt wel waarom er zo veel negatieve reacties kwamen op de tentoonstelling. 'Het lijkt erop dat is gekozen voor niet-stereotype beelden en dat ervaar je dan toch als een vorm van geschiedvervalsing. Als je de bijbehorende teksten leest, kom je er misschien achter dat de kunstenaar het niet zo heeft bedoeld, maar je kunt de manier waarop je kijkt nu eenmaal niet losmaken van de racistische beelden die zich in je herinnering hebben vastgezet.'

Esther Schreuder denkt nu dat het misschien beter was geweest nog meer uitleg te geven over de keuzes die zijn gemaakt. 'Zowel door zwarte als witte bezoekers werd soms boos gereageerd. Bij zwarten overheerste kwaadheid over het slavernijverleden, bij witten het schuldgevoel daarover. Ik denk dat die emoties zijn te verklaren uit het onverwerkte koloniale verleden van Nederland. Maar we kregen ook veel positieve reacties. Van een Surinaamse vrouw kreeg ik een briefje waarin ze korte metten maakte met alle negatieve kritiek. Ze had zoiets van: wat een gezeur, eindelijk worden we mooi gevonden, is het weer niet goed.'

In de meeste buitenlandse kranten, zoals *Liberation* en *The Financial Times*, stonden lovende verhalen over wat Schreuder en de haren boven water hadden gehaald. 'Tot dan toe was zoiets nog nooit gedaan. De zwarte in de kunst was net zo 'invisible' als zwarten zich vaak voelen in een openbare ruimte met overwegend witten: niet opgemerkt. Wij hebben laten zien dat zwarten niet alleen maar slaven waren. Net zoals uit werk van Afrikaanse kunstenaars blijkt dat Afrika niet uitsluitend bestaat uit hongerende kinderen. Kennelijk hangt men in Nederland meer dan elders aan het beeld van de zwarte als eeuwig slachtoffer.'

Evenals Garjan Sterk heeft ook Schreuder hoge verwachtingen van het Obama-effect bij het doorbreken van clichés over zwarten. Linda Polman vindt dat in de discussie die momenteel woedt over ontwikkelingshulp 'beeldvorming' een prominente plek moet innemen. Nu maar hopen dat de huidige roep om realiteitszin niet gaat leiden tot nieuwe misverstanden.

MARJA VUIJSJE (1955, NEDERLAND) IS JOURNALIST. ZIJ WERKTE ONDER MEER VOOR OPZIJ EN MET HET OOG OP MORGEN. ONLANGS VERSCHIEEN VAN HAAR JOKE SMIT, EEN BIOGRAFIE.

Geschundener Kontinent

1966 Jahr der Unabhängigkeit
 🔥 Kriege und bewaffnete Konflikte
Quelle: International Institute for Democracy and Electoral Assistance

KAP VERDE Praia 1975	ALGERIEN 1962	ÄGYPTEN 1922	ITRIEN 1991	DSDHOUT Dschibouti 1977	SOMALIA 1960
SENEGAL Dakar 1960	LIBYEN 1951	NIGER 1960	IRAN 1979	ÄTHIOPIEN 1974	SEYCHELLEN Victoria 1961
GUINEA-BISSAU Bissau 1973	MAURETANIE 1960	IGERIEN 1960	EGANDA 1962	KENIA Nairobi 1963	MALAWI 1963
LIBERI Monrovia 1847	ELFENBEINKÜSTE 1960	UGANDA 1962	BOZANA 1966	NAMIBIA 1990	KOMOREN Moroni 1975
GAMBIA Banjul 1965	SIERRA LEONE Freetown 1961	GHANA Accra 1957	ÄQUAT-GUINEA 1968	SÄO TOMÉ U. PRINZIPIEN São Tomé 1975	JASKAR Antananarivo 1960
			SÜDAFRIKA 1961	LESOTHO Maseru 1965	MAURITIUS Port Louis 1968

Mai 1975 Gründung der Wirtschaftsunion westafrikanischer Staaten (Ecowas). Sie ist der wichtigste Wirtschaftsverbund Afrikas. Seit den achtziger Jahren interveniert die ECOWAS mit einer gemeinsamen Friedensstrategie bei regionalen Konflikten.

Juni 1976 In Soweto löst der Protest von etwa 10.000 Schülern gegen die Einführung von Englisch als zweiter Unterrichtssprache Unruhen aus, die sich auf weite Teile des Landes über; führen zum größten Streik in Südafrikas Geschichte und kosten viele Opfer.

1980 Simbabwe wird unabhängig.

1986 Als erster schwarzafrikanischer Nobelpreisträger wird der Nigerianer Wole Soyinka in Oslo mit dem Nobelpreis ausgezeichnet.

1990 Namibia wird unabhängig.

Februar 1990 Nelson Mandela nach über 27 Jahren Haft als Präsident der ANC erklärt den Kampf gegen die Apartheid beendet.

Mai 1993 Eritrea trennt sich von Äthiopien. 99,8 Prozent der Bevölkerung stimmte für die Unabhängigkeit.

Dezember 1993 Nelson Mandela und der letzte weißer Premier Südafrikas, Frederik Willem de Klerk, werden gemeinsam für ihren Einsatz bei der Abschaffung der Apartheid mit dem Nobelpreis ausgezeichnet.

April 1994 Nelson Mandela wird als erster schwarzer Präsident gewählt. Die OAU nimmt Südafrika einen Monat später als 53. Mitgliedsstaat auf.

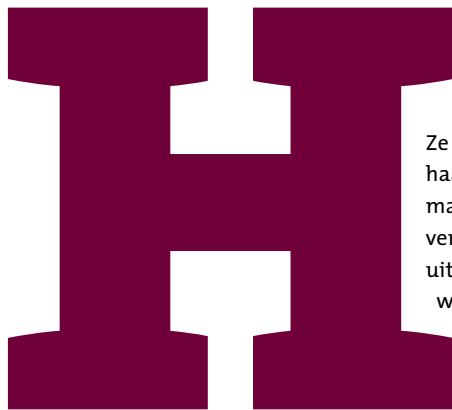
SCHLÖCK Horror

Illustration: G. Schlock, 2007

COLUMN

Prudence Mbewu Een blonde pruik

Steve Biko draait zich om in zijn graf

elp! M'n nicht Zama is blank, maar zit gevangen in een zwart lichaam! Ze denkt dat ze blond haar heeft en blauwe ogen. Haar blonde pruik dient als bewijs. Ze spreekt zelfs met een blank accent. Volgens haar is het een kwestie van hogere aspiraties, maar ik heb mijn twijfels. Je kunt jezelf wel verbeteren, dingen leren, je woordenschat uitbreiden, maar je kunt niet iets worden wat je niet bent. Ik leer dingen van een hoop mensen, maar ik tover mezelf niet om tot een van hen.

Ze is gek op blanke mannen. Haar zogenaamde vriend is een oude blanke man. Ze heeft hem ontmoet in een chatroom. Hij nodigde haar uit in Johannesburg. Nu vertelt ze rond dat zij en deze man, John, gaan trouwen en kinderen krijgen. Ik begrijp niet hoe ze zelf in zo'n leugenverhaal kan geloven. Ze vertelde me notabene zelf dat hij haar de volgende ochtend, na de sex, geld had gegeven. Maar ze blijft hem opbellen, en elke keer komt ze daarna weer met smoesjes aanzetten. Dat hij op zakenreis is in Port Elizabeth. Dat hij in het buitenland is. Het dringt niet tot Zama door dat John gewoon eens sex met een zwarte vrouw wilde hebben. Ik legde haar uit dat dit geen serieuze relatie is. Maar ze negeert me straal.

Wat nog erger is, is dat ze uit de kleren gaat voor elke blanke man. We waren een keer iets gaan drinken met vrienden, en terwijl wij gezellig aan de wijn waren, al pratend en grappend, was zij er met haar hoofd weer niet bij. Ze zat achterover geleund te flirten met een blanke gast. Ze stond op toen hij naar de WC ging en volgde hem, en later vertelde ze ons dat ze hem daar afgezogen had. Ze leek er zelfs wel trots op. Maar wij waren er natuurlijk niet over te spreken. De mensen zien immers hoe

zij zich gedraagt, en ze trekken de conclusie dat dat voor ons normaal is.

Wat ze daar deed was laag bij de gronds. Ik voelde het als een belediging voor alle zwarten. We hebben in dit land voor onze waardigheid gewerkt en gevochten. Onze broers en zusters zijn ervoor gestorven. En dan gaat Zama voor elke blanke die ze tegenkomt op haar knieën zitten! Steve Biko draait zich om in zijn graf.

Ik ben er niet op tegen dat ze een blanke vriend heeft. Ik zou zelf best een relatie met een blanke man kunnen hebben. Zolang als we elkaar respecteren en hij ook van mijn eigen leeftijd is - niet zo'n oude viezerik die niet meer bij zijn eigen vrouw terecht kan en dus maar een goedkoop zwartje neemt. Zo'n bejaarde probeerde ooit iets met mij en hij vertelde me dat hij 'wel 55000 Rand' op de bank had. Ik zei natuurlijk nee. Een man met geld is altijd welkom, maar in de eerste plaats is 55000 Rand helemaal niet veel en in de tweede plaats ben ik geen prijskoe. Zama mag van mij aan de rol met alle mannen van alle kleuren, maar waar ik niet tegen kan is haar wanhoop. Ze duwt haar borsten en billen in het gezicht van elke blanke, alsof hij een soort god is. Haar eigen achtergrond en familie veracht ze. Ik begrijp dat niet. Hoe kan zo'n blanke man nu van jou houden, als het zo zonneklaar is dat je jezelf haat?

Zama is altijd 'tussen twee banen' en 'tussen twee woonplaatsen', dus om de haverklap moet ze weer bij mij op de bank. Als ze ons nodig heeft zijn we ineens wel goed genoeg. Ik ga haar nu vertellen dat ze maar fulltime bij haar blanken moet overnachten. Wij zijn niet een soort wachtkamer voor haar. Daar zijn we te goed voor.

STEMMEN

HET OPINIEKATERN VAN ZAM

Een aanhoudend drama, Kalundi Serumaga	32
Ghana volgens Akosua	34
Culturele botanisten, Binyavanga Wainainai	35
Chinees Afrikabeleid verandert, Hans Moleman	36
Hoofd in troebel water, Ineke van Kessel	37
Zuid-Afrikaanse stoelendans, Bart Luijck	38

I am Khanga

Op 8 mei 2006 oordeelde de Zuid-Afrikaanse rechter Willem van der Merwe dat ANC-leider Jacob Zuma niet schuldig was aan verkrachting van Fezekile Ntsukela Kuzwayo, de dochter van zijn in 1985 in ballingschap overleden vriend en medegevangene op Robbeneiland Judson Kuzwayo. Zuma ontkende niet sex met haar te hebben gehad,

maar omdat het slachtoffer een khanga droeg, een omslagdoek, zou zij 'erom gevraagd' hebben. Na de uitspraak week Kuzwayo vanwege aanhoudende bedreigingen door Zuma's aanhangers uit naar Amsterdam. Daar kreeg zij, mede dankzij bemiddeling door medewerkers van het Aids Fonds en betrokkenen bij de voormalige anti-apartheidsbeweging, politiek asiel.

Op 26 september droeg Kuzwayo, gekleed in een khanga, onderstaand gedicht voor bij de opening van de expositie Identiteit, macht en verbinding aan de vooravond van het tweejaarlijkse Afrovibes Festival. Daarmee reageerde zij voor het eerst op het gerechtelijk oordeel.

I am Khanga

I wrap myself around the curvaceous bodies of women all over Africa

I am the perfect nightdress on those hot African nights

The ideal attire for household chores

I secure babies happily on their mother's backs

Am the perfect gift for new bride and new mother alike

Armed with proverbs, I am a vehicle for communication between women

I exist for the comfort and convenience of a woman

But no no no make no mistake...

I am not here to please a man

And I certainly am not a seductress

Please don't use me as an excuse to rape

Don't hide behind me when you choose to abuse

You see

That's what he said my Malume

The man who called himself my daddy's best friend

Shared a cell with him on Robin Island for ten whole years

He said I wanted it

That my khanga said it

That with it I lured him to my bed

That with it I want you is what I said

But what about the NO I uttered with my mouth

Not once but twice

And the please no I said with my body

What about the tear that ran down my face as I lay stiff with shock

In what sick world is that sex

In what sick world is that consent

The same world where the rapist becomes the victim

The same world where I become the bitch that must burn

The same world where I am forced into exile because I spoke out?

That is NOT my world

I reject that world

My world is a world where fathers protect and don't rape

My world is a world where a woman can speak out

without fear for her safety

My world is a world where no one, but no one is above the law

My world is a world where sex is pleasurable not painful

Een aanhoudend drama

Wat is er toch gebeurd met het artistieke keurkorps dat ooit de Oegandese dictators belasterde zonder dat ze er erg in hadden? En waaraan ontbreekt het vandaag in al die nieuwe theaterstukken over het nut van condooms, dieper uitgegraven latrines en schoon water? Gevaarlijke ideeën!

DOOR KALUNDI SERUMAGA

Op de avond van 21 februari 1977 werd Byron Kawadwa uit de inmiddels gesloten Theaterclub op de bovenverdieping van het Nationale Theater weggevoerd door lieden van Amin's veiligheidsdienst. In een folterkamer, minder dan twintig minuten rijden van het theater, werd hij de dag daarna gemarteld; binnen 24 uur was hij dood. Iemand had zijn spel bekeken en vastgesteld dat hij er gevaarlijke ideeën op na hield. Later datzelfde jaar stak ons hele gezin de grens tussen Oeganda en Kenia over langs een *panya*-route (Swahili voor 'rat'), om zich bij mijn vader te voegen, die eerst 'ondergronds' was gegaan en vervolgens was opgedoken in Kenia. Voordien had mijn vader nog geregeld dat zijn theatergroep ontkwam. Alweer had de veiligheidsdienst besloten de Oegandese kunstwereld in te duiken, en ze hadden zich gestoord aan de ideeën die daar leefden. Wat hen misschien nog het meest ergerde en hun venijnige reactie uitlokte, was het besef dat ze door hun kunstenaars jarenlang waren 'belasterd' en dat ze niets hadden gemerkt. Inderdaad, de politici waren al lang tot zwijgen gebracht, maar onze kunstenaars bleven commentaar leveren op wat zich afspeelde in politiek en maatschappij. Via het inzetten van Afrikaanse verteltechnieken, het verpakken van inhoud in idioom en beeldspraak en, om de uitdrukking van mijn vader te gebruiken, 'vervorming van de uitwendige werkelijkheid', zorgden ze ervoor dat de boodschap bij het publiek overkwam. Maar vaak niet bij degenen over wie het ging. Toen het bij die laatsten uiteindelijk toch doordrong, was niemand meer veilig. Het uur van de waar-

heid kwam voor mijn vader Robert Serumaga extra hard aan doordat Amin zelf ooit de opvoering had bevolen van diens stuk *Amayrikiti*. Dat was tijdens de in 1975 in Oeganda gehouden topconferentie van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid. (Amin werd er benoemd tot Voorzitter! Van de OAE! Dit lichaam is inmiddels omgezet in de Afrikaanse Unie, met kolonel Kadhafi als sleutelfiguur. Kadhafi herinneren we ons ook als de man die tijdens de oorlog tussen en Oeganda en Tanzania in 1979 troepen naar Oeganda stuurde om het zieltogende Amin-regime te helpen zich te verdedigen. Wie zei daar dat je komedie alleen aantreft op het podium?)

Het toneelstuk, juist een aanklacht tegen het *Aminisme*, werd opgevoerd voor staatshoofden uit een groot deel van Afrika. De witte zakdoek van Kenneth Kaunda (toen de ogenschijnlijke president-voor-het-leven van Zambia) wiste diens befaamde tranen weg. Amin betitelde het toneelstuk als 'gymnastiek'. Dat was een compliment. Hij hield van gymnastiek op de manier van het Sovjetblok; voor ons was dat een verplicht vak op school.

Wij werden vluchtelingen. En binnen drie jaar was ook mijn vader dood. Hij vocht in de oorlog die Amin verjoeg, maar in de beroering die erop volgde legde hij het loodje. Degenen die voor zijn dood verantwoordelijk zijn weten dat zelf; ooit zullen we het allemaal weten. Wij betraden de jaren tachtig met een maatschappij en een economie aan gruzelementen. Het is een interessant, maar nog niet vaak opgemerkt gegeven dat Oeganda in de jaren tachtig en negentig, in tegenstelling tot de twintig jaar daarvoor, geen kunstwerk of kunstenaar van

betekenis heeft voortgebracht. Een paar grote liedzangers en bands, ja. Maar toneelstukken, acteurs, romans, schilderkunst? Oeganda werd een culturele woestijn, waarin bijna al het goede diep verborgen bleef, gevangen in de harten van vele potentieel creatieve mensen.

Ondanks de hopeloze toestand van het archief, ben ik zo veel ik kon gaan verzamelen over het verleden van het theater waarvan ik tien jaar geleden directeur werd. De meeste van mijn collega's konden daar weinig interesse voor opbrengen. Ik doorzocht kelders, opslagruimten, oude kasten, zelfs de grootboeken van de boekhouding. (Mijn als tiener opgedane ervaring toen ik, gevlucht naar Kenia, een baantje als archiefbeambte bij de Thika kraamkliniek had, kwam me goed van pas. Daar was het mijn taak om bergen stoffige oude dossiers op te diepen uit de opslag en de gegevens daaruit te verwerken in het lopende, almaar groeiende geboorteregister.) Overal in het theater vond ik stukjes correspondentie, oude programma's, talloze foto's verborgen tussen de bladzijden van oude dossiers, ontbrekende stukken, boeken, en ettelijke andere memorabilia. Die bevinden zich nu allemaal op één bekende plaats, beschreven, gedupliceerd, en op weg een archief te worden.

Uit het raam van mijn kantoor kon ik uitkijken op het parkeerterrein van het theater. Veel automobilisten hebben voorkeur voor een bepaald hoekje, in de schaduw van een rij bomen. Ze parkeren, staan er te praten, maken zich klaar voor het toneelstuk waar ze naar gaan kijken en in stilte verheugen ze zich erop dat ze nog leven.

Een dag in 1975 of 1976. Ik stond buiten het theater, naast datzelfde parkeerterrein. Mijn broer en ik kletsten met een man die Friday Kibombo heette, destijds als acteur actief bij theatergroep *Abafumi*. Zo veel auto's waren er in die tijd niet in Kampala. Dus toen er twee met hoge snelheid aan kwamen rijden, een oude zwarte Mercedes en een Peugeot 404, draaiden we ons om. Ze stopten en twee modieus geklede magere mannen stapten uit de zwarte auto. Ze droegen reusachtige pistolen en renden naar de Peugeot – het drong tot ons door dat ze die achterna hadden gezeten. Ze deden de deur open en maanden de bestuurder en de enige passagier om uit te stappen. Dit was een

grote, kalende dikzak. Zijn huid was donkerbruin en hij zweette enorm. Hij moest achter in zijn eigen auto gaan zitten. Toen de twee mannen terugliepen om iets uit hun auto te halen, leek de bruine man van gedachten veranderd. Hij sprong de Peugeot uit en schreeuwde tegen de twee magere mannen: 'Waar nemen jullie me mee naartoe? Schiet me hier maar dood! Schiet me hier maar dood!' Een van de twee draaide zich om, richtte onder het teruglopen zijn pistool op het hoofd van de bruine man, en zei met een hoge stem: 'Ik kán je doodschieten!' Er volgde een pauze. Niemand bewoog of zei iets. Toen blafte de andere magere man iets wat ik niet kon horen, en de bruine man sprong snel de Peugeot weer in. De man die hem wilde doodschieten kroop achter het stuur van de Peugeot en reed met zijn gevangene weg, gevolgd door de zwarte Mercedes, de kant van Nakasero op, de plaats waar later Byron Kawadwa zou worden doodgemarteld.

Mijn hele leven heb ik me afgevraagd wie die dikke bruine man was en wat er met hem gebeurd is. Verhalen van magere, modieus geklede jonge mannen die mensen ophaalden om ze te vermoorden kenden we allemaal. Daarover gingen de toneelstukken van mijn vader.

Friday mompelde vol afschuw iets over 'wonen in een cowboyland', en we besloten allemaal maar ergens anders te gaan staan.

Dit alles gebeurde op klaarlichte dag. Binnen in het theater had ik op de planken mensen ontvoerd en vermoord zien worden. Nu zag ik het in het echt, buiten voor de deur. Met een klap besepte ik dat mijn vader en zijn acteurs zich bezighielden met serieuze en gevaarlijke zaken. Ik werd bang, en ik geloof niet dat ik dat gevoel van angst ooit volledig ben kwijtgeraakt.

Pas door het runnen van een culturele organisatie in deze neo-kolonie zijn een paar inzichten grondig tot mij doorgedrongen. Het zijn dingen die ik daarvoor alleen instinctief had geweten, over kunst en cultuur. Men hecht er geen waarde aan voor de hedendaagse maatschappelijke (lees 'ontwikkelings-') behoeften. Ze worden in feite vaak beschouwd als een hinderpaal voor de ontwikkeling, en argwanend en vijandig tegemoetgetreden. Simpel gezegd worden zaken die aan de Afrikaanse geest ontspruiten niet begrepen en niet geduld, tenzij ze

helpen de status van de machtigen te versterken. De staat waarin onze sector verkeert, met slechte opleidingsfaciliteiten, het gebrek aan een nationaal cultuurbeleid, nul overheidsfinanciering voor ons Cultuurcentrum en het totaal ontbreken van een werkelijke intellectuele dialoog over nationale kwesties - alles wijst op de veronachtzaming van kunst en cultuur. Door talloze besprekingen, overlegvergaderingen, bijeenkomsten over projectvoorstellen en het maken van voorstellingen ben ik dit gaan beseffen.

In de jaren zestig en zeventig had je nog wel prominente figuren die het tegendraadse denken aanmoedigden. Zij waren nationale sterren. Zij maakten dat hun meningen ertoe deden. Zij ondermijnden de mythe van de 'her-

Oeganda heeft in de jaren tachtig en negentig geen enkele kunstenaar van betekenis voortgebracht.

senloze' kunstenaar. Vanaf de jaren zestig, toen het voor Afrikanen gemakkelijker werd om theater te maken, ontstond er een probleem, door kwesties die in het artistieke werk van Afrikanen aan de orde werden gesteld.

De ironie wil dat de eerste directeur van het nationale theater, een Engelsman genaamd G. Maxwell Jackson, begin jaren zestig werd ontslagen en Oeganda uitgezet, klaarblijkelijk omdat hij de creatieve ruimte in het theater wilde openen voor Afrikaanse Oegandezers! De schrijver Okot p' Bitek was de eerste Afrikaner op deze post, maar bleef daar maar een paar turbulente maanden. Dat had gezien de kracht van zijn briljante ideeën en zijn visie anders kunnen gaan. Byron Kawadwa, een man die zich had bewezen als organisator in de kunstensector, kwam aan het roer in 1974. Hij was 34, en daarmee de jongste directeur die hier ooit is aangesteld (ikzelf was altijd nog een jaar ouder), maar binnen vier jaar was hij dood. Waardoor? Ideeën.

Vele anderen vluchtten in ballingschap: Bitek zelf, John Ruganda, Serumaga, Geoffrey Oryema, een voormalig *Abafumi*-acteur die net

zijn eigen groep had opgezet, David Rubadiri en anderen. Het kwam erop neer dat op een bepaald moment de volledige leiding van dit artistieke keurkorps van Oeganda haar biezen had gepakt naar Nairobi en andere herbergzamer plekken. Veel kunstenaars en muziekleraren op Keniaanse scholen, zelfs een vooraanstaand radiomaker, waren op dat moment Oegandezers.

Daarom mag wat Kawadwa of mijn vader overkwam niet louter worden opgevat als een persoonlijke tragedie. Het zijn voorbeelden van de behoefte van de boven ons gestelde machthebbers om Afrikanen de mond te snoeren en het denken te stoppen. Wat zij willen is een Afrikaan scheppen die zich maar aan twee dingen wijdt: werken, en doen wat er gezegd wordt.

In de dagen van Amin en zelfs daarvoor, onder de eerste regering van Obote, zag je geregeld toneelstukken en sketches en hoorde je liederen die allemaal de lof zongen van het prachtige werk dat de grote leider verondersteld werd te doen. Uiteindelijk kwam zulke kunst, gewoonlijk bestaande uit slecht lopende rijmelarij met titels als 'Verdubbel de productie' en 'Dank u, Grote Strijder', neer op wat een goede vriend van mij 'paradekunst'

noemt - zo vaak werd het opgevoerd bij parades en bijeenkomsten, en op bevel, door groepen boeren of schoolkinderen, in rijen opgesteld voor de eretribune met de grote mannen. Tot op de dag van vandaag is dit nog een actief instinct onder vele Oegandese kunstenaars, als ze geconfronteerd worden met macht: de neiging om uit te barsten in toepasselijke liederen en dansen. Het meest deprimerende en tegelijk hilarische voorbeeld dat ik ooit zag, was een Afrikaans vrouwenkoor dat, gehuld in de bijpassende *bitenge*, op een West-Afrikaans vliegveld het welluidende spreekkoor 'Bob Geldof, Bob Geldof' aanhief, toen de muzikant-annex-hongersnoodheld uit het toestel stapte. Blijkbaar had dit 'lied' zelfs geen woorden nodig. Ook hij was inmiddels een 'groot man'. Het was ook wel passend, want sinds het failliet van veel moderne Afrikaanse staten is de 'donorgemeenschap' ten tonele verschenen als de nieuwe meesters aan wie zelfs onze overheden toestemming moeten vragen als ze geld willen uitgeven.

Deze tirannie van de ontwikkelingsideologie heeft reële schadelijke effecten. Vandaag

trachten heel wat kunstenaars die het ver willen schoppen, werken te creëren waarin de verdiensten worden opgehemeld van condooms, dieper uitgegraven latrines en schoon water. Niet omdat ze allemaal plotseling overtuigd zijn geraakt van de voortreffelijkheid van deze zaken, maar omdat de donors en hun geld erom vragen. Wat daar aan kunst uit komt is dus bombastisch, zielloos en gênant. Als het al emotie oproept, dan is het dat je van verlegenheid ineenkrimpt. In het beste geval laat het je domweg koud.

Hoe is het zover gekomen? Hoe hebben we kunnen afzakken van onze vroegere literatuur, schilderkunst, theater, waar de meest emotionele en intellectueel betrokken werken uit voortkwamen, tot matige lofzangers voor voorbijkomende dictators of hulphelden?

De antwoorden lagen voor het oprapen in de lege dossiers en het wanordelijke archief van

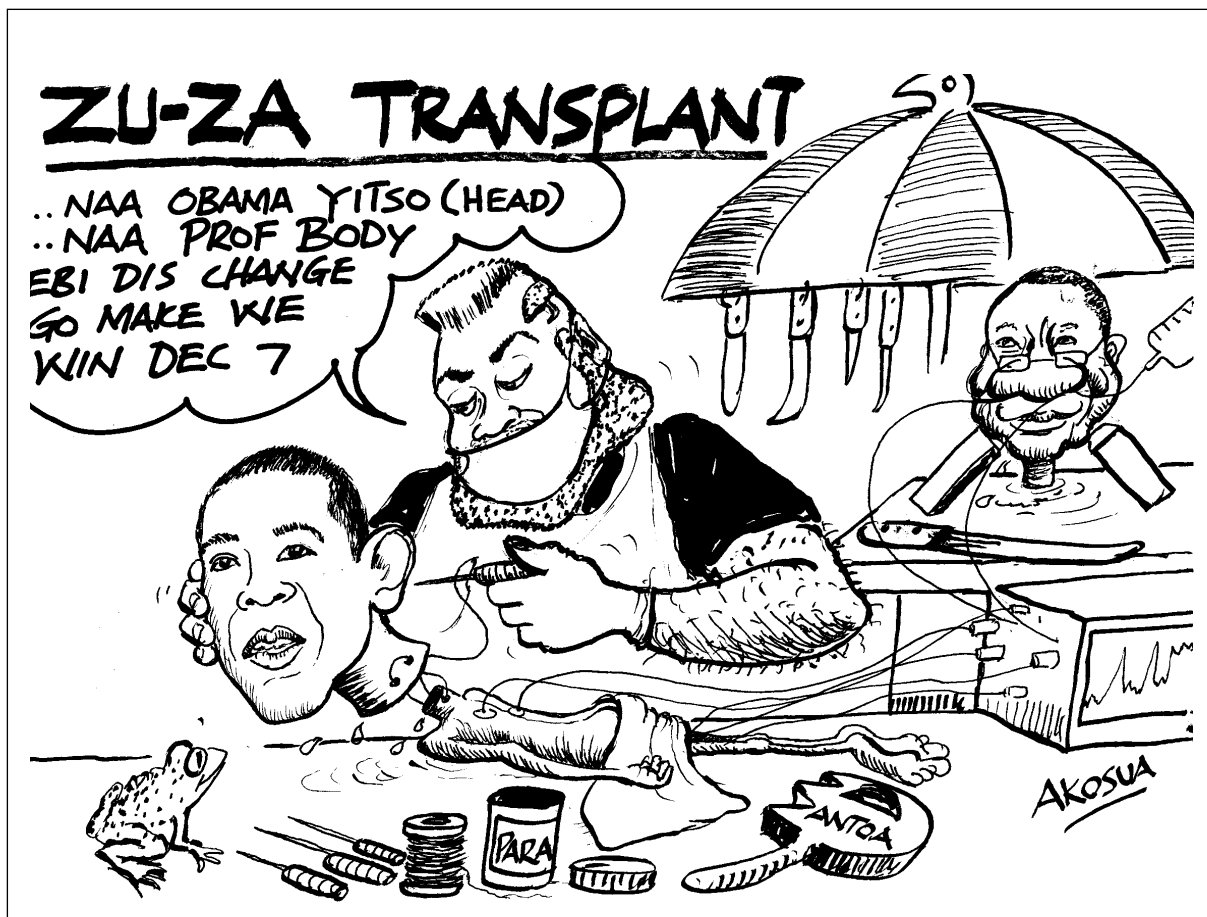
het Oegandese Nationaal Cultuurcentrum. De ontwikkelingsprioriteiten worden bepaald door verre geesten in kantoren elders ter wereld en zij hebben onder Afrikaanse handelaren in ideeën een ware kaalslag aangericht. Van academicus tot artiest kreeg iedereen de duidelijke keuze voorgelegd: help mee om reeds vastgestelde programma's uit te leggen en ze ten uitvoer te brengen, of verdwijn en stik in je ideeën en in je armoede. Niemand, zo werd ons verzekerd, heeft behoefte aan onze eigen ideeën. Ze zijn er nog wel, de kooplieden in ideeën, maar ze zijn tot op zekere hoogte tot zwijgen gebracht in de marge van het academische en intellectuele 'ontwikkelings'-debat over de volgende stap op weg naar het verbeteren van onze beroerde levensomstandigheden.

Mij beving de gedachte aan mensen die hun leven op het spel hebben gezet en daarom zijn gestorven, en aan anderen die zijn omgebracht

omdat zij de idee verdedigden van Ideeën, omdat zij de dialoog, het denken en de vrijheid van meningsuiting verdedigden.

Veel van onze politici denken vandaag dat het doel van vrije meningsuiting ligt in liegen, schelden en belachelijk maken. Ik vraag me vaak af hoeveel van hen de ware prijs van ideeën en vrije meningsuiting kennen. Ik weet een paar uitzonderlijke mensen, die vandaag allemaal dood zijn, die zijn gestorven terwijl ze trachtten het denken levend te houden. Is hun dat gelukt, of wordt de kunst hun volgende kerkhof, waar zelfs hun ideeën begraven zullen worden?

KALUNDI SERUMAGA (1962, OEGANDA) IS ONAFHANKELIJK FILMMAKER, MEDIA CONSULTANT EN SINDS 1998 DIRECTEUR VAN HET **SERUMAGA CENTRE** DAT ONAFHANKELIJK THEATER PRODUCEERT IN DE GEEST VAN ZIJN VADER. HIJ PRESENTEERT TEVENS EEN TALKSHOW OP EEN RADIOSTATION IN KAMPALA WAARAAN PRESIDENT MUSEVENI NA EEN EERSTE GESPREK ELKE MEDEWERKING WEIGERT.

December 2008, verkiezingen in Ghana

Culturele botanisten

We oordelen eenvoudig: ‘Dit is niet het ware Afrika’, ‘Dit is niet Afrikaans’, ‘Dit is in strijd met de Afrikaanse cultuur...’ – zonder na te denken, betoogt Binyavanga Wainaina

Een paar maanden terug reisde ik door Oeganda. In een stadje vlak bij de grens van Rwanda kocht ik in een boekhandel een geschiedenisboek. Op weg naar Rwanda keek ik het door. Als ik dit boek moest geloven, zijn de Tutsi’s een geheimzinnig en bijzonder volk, statig en elegant. Ooit werden ze beschouwd als nazaten van de oude Feniciërs. Het boek vermeldt het terloops, maar vertelt erbij dat dit verhaal inmiddels is doorgeprikt. Vanuit het noorden streken de Tutsi’s moeiteloos - hooghartig als ze waren – met hun langhoornig vee hier neer. Ze waren begiftigd met een vaag soort culturele software. Waar ze maar kwamen, stichtten ze er koninkrijken mee.

De tekst kwam me bekend voor: van school. We leerden dat wij Afrikanen vóór het kolonialisme als het ware binnen onze cultuur leefden. Als schildpaden. Culturen hadden kenmerken, en daar kon je een lijst van maken. Zo waren er bijvoorbeeld nomaden en bananenkwekers. Toen er nog geen stammen waren, had je jagers-verzamelaars. Op een dag waren ze verdwenen – in ondergrondse holen? De stammen trokken vanuit het Nijldal en het Congo-basin naar het oosten van Afrika. Ze spraken aan elkaar verwante talen. Na een aantal volksverhuizingen en oorlogen nestelden de stammen zich comfortabel op de schoolwandkaarten, in afwachting van het kolonialisme, de onafhankelijkheid en de visionaire ideeën van nieuwe toekomstige leiders. Op een bepaald punt, zeg maar op bladzijde 13 van het geschiedenisboek, veranderde de wereld, en ineens verschenen er op raadselachtige wijze ideeën en hersenen in ons universum. Mercantilisme, communisme, de islam. Sommige van deze ideeën waren slecht. Kolonialisme, imperialisme. Sommige waren goed. Onderwijs, eh..., gezondheidszorg. Nationalisme.

Dan verandert het geschiedenisboek in een levensbeschrijving van individuen die het continent hebben opgebouwd. Kenia wordt Kenya.

Op mijn netvlies staan de beelden van mensen die door het Nijldal trekken als gnoes in het Serengeti Park. Elk stamlid zit gevangen in een Grote Bel, die taalcultuur heet. Daarbinnen rennen de stamoudsten rondjes op een 400-meter parcours. Dit is het ‘ritueel’, en als ze moe worden geven ze het stokje door aan de ploeg van de Nieuwe Tijd. Aan dit stokje hangt een softwareprogramma - ‘WIJSHEID’ -, dat van generatie op generatie wordt overgedragen. Niemand weet wie het heeft uitgevonden. Wijsheid wordt niet geschapen door de denkende mens – het is een stil en traag soort Skype. Het doet het gewoon. Nieuwe generaties maken het zich

Nog even en we worden zelf musea

eigen en hup, hun bewegingen veranderen en ze worden traditionele leiders. Menselijke wil en intelligentie spelen in geen van deze verichtingen een rol van betekenis.

Zo worden wij cultuurbotanisten: we zoeken naar kenmerken, en tonen die bijvoorbeeld in de traditionele kleren bij de Olympische Spelen in Beijing of bij de Rietdans. We stimuleren er het cultuurtoerisme mee en we gebruiken ze als we bedenken hoe het verder moet na al het geweld rond de verkiezingen. Cultuurtoerisme is zoiets als ecotoerisme: mensen, planten en dieren worden gerangschikt tot een gehoorzame ecologie. Een show. Als we eenmaal hebben geleerd onszelf zo te bezien, komen we makkelijk tot uitspraken als: ‘dit is niet het ware Afrika’, ‘dit is niet Afrikaans’, ‘volgens de Afrikaanse cultuur...’.

Van een gesprek waarin ideeën worden gedeeld, stappen we over op een gesprek waarin ideeën afketsen op cultuur. Die zijn we gaan zien als iets waaraan geen hersenen te pas komen; het gaat nooit om een blik op de wereld of om de betrokkenheid en ruimte van denkende, ademhalende, in wisselwerking met elkaar staande menselijke wezens.

Nog even en we worden zelf musea. We maken ondoordachte tentoonstellingen van onze cultuur. Bij gebrek aan een zelfbesef dat de toets van de tijd kan doorstaan, doen we onze burens af als culturele artefacten, wier lot wordt bepaald door de onwrikbare en gedachteloze stereotypen die over hen bestaan.

‘Die Raila is erg ambitieus.’

‘Kibaki is te slim.’

‘Nog meer Zuma, en we worden allemaal verkracht!’

‘De *kwerekweres* (vreemdelingen, red.) komen uit het donkere werelddeel om ons licht te roven.’ Dan breekt hier of daar geweld uit, en schieten we toe om de mensen ontvankelijker voor elkaar te maken. Een workshop hier, een PowerPointpresentatie daar, de hele emotionele rimram. Een enkele dader die zich te buiten is gegaan aan vreemdelingenhaat ontmoet zijn slachtoffer, tranen worden vergoten en vergif-fenis gezocht.

In Rwanda wordt op de scholen geen geschiedenisles gegeven. Dat laten we over aan de grootste schreeuwers in dit deel van de wereld: de lokale en nationale politieke leiders, die – vanuit helikopters en door luidsprekers, op radio en televisie – ons wel zullen voorlichten over wie die mensen zijn aan de overkant van de rivier, en hoe verachtelijk hun ideeën en gedachten zijn. En na de verkiezingen voeren zij uit Dubai nieuwe auto’s in, uit Zuid-Afrika waarheid-en-verzoeningsconferenties en uit Kenia machtsdeling ter overwinning van het geweld rond de verkiezingen, met veel handen schudden voor de camera.

Wij vertrouwen op hen, omdat in onze schoolboeken, in onze kranten, in alle media, meer dan voor enige andere zaak ruimte wordt ingeruimd voor hun ideeën en levens. Zo wordt Mugabe even groot als Zimbabwe, in de verbeelding van ieder die van hem houdt of hem haat. Museveni is groot als het Nijldal. Kagame weet de volkerenmoord te smoren. Odinga en Kibaki hebben de goodwill van Kenia opnieuw opgebouwd. Jacob Zuma is een soort Shaka Zulu, die met een por van zijn assegaai het hele rechtssysteem van Afrika’s grootste economie zal opblazen. **Wij máken deze koningen.**

BINYAVANGA WAINAINA (1971, KENIA) IS JOURNALIST, SCHRIJVER EN OPRICHTER VAN KWANJI, EEN LITERAIR CENTRUM IN NAIROBI. HIJ WON IN 2002 DE CAINE PRIZE FOR AFRICAN WRITING MET ZIJN VERHAAL ‘DISCOVERING HOME’. DIT ARTIKEL VERSCHEEN EERDER IN DE MAIL & GUARDIAN, JOHANNESBURG.

Chinees Afrikabeleid verandert onder invloed van kritiek

China biedt Congo voorzieningen in ruil voor grondstoffen. Dat kan een win-winsituatie opleveren, denkt Hans Moleman.

Je hoort er nog weinig over, maar China is in de binnenlanden van Congo aan een bijzondere operatie begonnen die de wijze waarop vaak wordt omgesprongen met de bodemschatten in Afrika zou kunnen veranderen. Congo heeft een tiende van 's werelds kopererts in zijn bodem zitten en een derde van alle kobalt, veelgevraagde grondstoffen in de globale hi-tech industrie, cruciaal voor de vele fabrieken uit die sector die tegenwoordig in China staan. Het land heeft de afgelopen vijf jaar een naam opgebouwd als internationale stroper naar grondstoffen voor zijn snel uitdijende economie, en het mineraalrijke Afrika weet als geen ander continent de Chinese belangstelling op zich gericht.

De wederzijdse handel is in korte tijd verveelvoudigd tot meer dan 60 miljard dollar, en zo'n 750.000 Chinese arbeiders en ondernemers zouden inmiddels in Afrikaanse landen verblijven om grondstoffen te winnen, bijpassende wegen, telefoonnetwerken en energiecentrales aan te leggen en goedkope spullen uit Chinese fabrieken te verkopen. Het geeft spanningen, want veel gewone Afrikanen hebben het gevoel dat de Chinezen hen uit de markt drukken.

In Congo, qua mineralen welhaast de grootste schatkist van Afrika, willen de Chinezen het daarom anders aanpakken. Vorig jaar ontvouwde Peking een ongekend investeringsplan van 12 miljard dollar en richtte het samen met Kinshasa de mijnfirma Socomin (Société Congolaise Minière) op, die voor 68 procent Chinees eigendom is. De firma moet de komende vijftien jaar tien miljoen ton koper en twee miljoen ton kobalt gaan winnen, met een totale waarde van zeker 14 miljard dollar. De Chinezen nemen zo het voortouw in het weer op de been brengen van de door oorlog en slecht bestuur geteisterde Congolese mijnindustrie. Bijzonder in het mijncontract is dat gewone Congolezen

er ook wat mee kunnen opschieten. Het Chinese contingent van het mijnpersoneel wordt beperkt tot 20 procent, en Congolose onderaannemers krijgen 12 procent van de opdrachten. Verder komt er maximaal 60 miljoen dollar beschikbaar voor opleiding en overdracht van mijnstechniek, plus 180 miljoen voor sociale projecten voor de dorpen rond de mijnen.

De condities van het contract kwamen als een verrassing voor de internationale mijnbouw-wereld. Volgens de Australische mijnadviseur Michael Komesaroff hebben de tientallen vooral westerse bedrijven die de afgelopen jaren al mijncontracten afsloten, van de overgangsregering in Kinshasa gehoord dat ze nu opnieuw moeten onderhandelen. Uitgangspunt is ditmaal het voor Congo gunstiger Chinese contract.

China kan zich zo ontpoppen als een meer sociaal verantwoordelijke investeerder in Afrika, vooral ook omdat de Chinese staatsconglomeraten niet alleen mijnbouwexpertise in de aanbidding hebben, maar er – anders dan hun westerse concurrenten – moeiteloos een totaalpakket van kunnen maken met ziekenhuizen, universiteiten, huizen, energiecentrales en watervoorzieningssystemen. U vraagt, wij bouwen het snel en goedkoop, zo luidt het nieuwe Afrika-beleid in Peking. En we betalen het met de winsten die we ondertussen maken met uw grondstoffen.

China is gevoelig voor de groeiende kritiek op de manier waarop het de afgelopen jaren in de derde wereld opereerde. Het verwijt dat de Chinezen op koloniale beginnen te lijken wordt meestal afgedaan met een jij-bak: dan roept Peking dat het een schande is dat het Westen, met zijn geschiedenis van harde koloniale uitbuiting, China er nu van durft te beschuldigen de nieuwe uitbuiting te zijn. Het is allemaal jaloezie van westerse regeringen en bedrijven

die hun traditionele invloedssfeer in voormalige koloniën minder zien worden, schreef de toonaangevende China Daily nog onlangs. Terwijl China steeds meer wegen en spoorlijnen bouwt om Afrika's economische groei 'win-win' te bevorderen, zouden de rijkste landen in plaats van kritiek te leveren er beter aan doen hun eigen beloften van verhoogde economische hulp aan de derde wereld eens na te komen, repliceert Peking.

Maar bij Chinese beleidsmakers begint ook het besef door te breken dat een deel van de kritiek wel degelijk hout snijdt – en dat het in het belang is van de langetermijnrelatie van China met ontwikkelingslanden die kritiek niet langer verontwaardigd te negeren. 'We moeten ons buigen over kwesties zoals hoe je ervoor kunt zorgen dat meer gewone Afrikanen baat hebben bij hulpprojecten, hoe het milieu effectief kan worden beschermd, hoe om te gaan met de belangen van de lokale arbeidskrachten', schreef de China Daily onlangs.

China's opmars in de derde wereld is geen zwart-wit verhaal. Er is een duidelijk positief effect: de economieën van Afrika en Zuid-Amerika hebben nog nooit zo'n sterke groei doorgemaakt als de afgelopen paar jaar, vooral dankzij de Chinese vraag naar hun grondstoffen, noteerde het weekblad The Economist. Die groei zal mogelijk meer mensen uit de armoede trekken dan alle tobberige ontwikkelingshulp uit het westen bij elkaar.

Maar de Chinezen gaan in de derde wereld wel vaak als oosterse cowboys te keer. Meer gewone Afrikanen en Zuid-Amerikanen zouden moeten merken dat de Chinese aanwezigheid in hun land niet alleen hardere concurrentie betekent, maar ook nieuwe kansen. Tal van Afrikaanse, Zuid-Amerikaanse en Aziatische overheden en burgers, geplaagd als ze zijn door contraproductieve lokale culturen, kunnen veel leren van de dynamiek die de Chinezen binnen hun grenzen tentoonspreiden. Als ze erin zouden slagen de Chinese aanpak enigzins te kopiëren, zeggen ontwikkelingsadviseurs, dan krijg je pas een echte win-winsituatie. Peking kan zijn imago ook opkrikken door omstrede bevriende regimes als Birma en Soedan effectiever onder druk zetten. Er komen de laatste tijd signalen dat Peking zijn buitenlandse beleid wat dat betreft aan het verfijnen is. Zo heeft premier Wen Jiabao gepleit voor democratie in Birma – en hoe-

Hoofd in troebel water

Arthur Japin wil dat het hoofd van Koning Badu Bonsu II naar Ghana terugkeert. Niemand zit daar op dat hoofd te wachten, schrijft Ineke van Kessel.

wel de Chinese regering onder democratie heel wat anders verstaat dan het Westen, is het toch een stap vooruit voor Peking, dat voorheen elke ‘inmenging in binnenlandse aangelegenheden’ van andere landen taboe verklaarde.

‘Nu het meer erkenning zoekt als nieuwe wereldmacht, wil China niet te kijk worden gezet als leider van de club der beroerdste dictaturen’, schreef de International Crisis Group onlangs. De Brusselse denktank gaf een lijst aanbevelingen voor Peking en zijn westerse counterparts. Zorg dat je betrouwbaarder en transparanter wordt, is het advies aan de Chinezen. Verminder China’s onzekerheid door het meer bij het internationale spel te betrekken, is het advies aan de rijke landen.

Een open, sterk en zelfbewust China dat zich op allerlei terreinen ontwikkelt als verantwoordelijke wereldburger is goed voor zowel de wereld als voor de Chinezen, die graag het etiket ‘nieuwe koloniale’ willen vermijden. Wat dat betreft wordt in het hart van Afrika, rond de mijnen van Congo, de komende jaren misschien wel ontwikkelingsgeschiedenis geschreven – als de mooie plannen die Peking aan het papier heeft toevertrouwd daadwerkelijk worden uitgevoerd.

HANS MOLEMAN (1957, NEDERLAND) IS CORRESPONDENT IN CHINA VOOR DE VOLKSKRANT. TOT 2004 WAS HIJ GESTATIONEERD IN ZUID-AFRIKA.

Meer opinie op www.zam-magazine.nl

Beauty walked the night. De Nigeriaanse schrijver en Booker Prize winnaar Ben Okri over de overwinning van Barack Obama. (engelstalig)

Angola’s election: the politics of no change. Analyse van de recent gehouden verkiezingen door Lara Pawson. (engelstalig)

Drug boom, lost hope. Is Guinee-Bissau een nieuwe narcostaat? Door Emmanuelle Bernard. (engelstalig)

Choreography of the oppositie effect. De Zuid-Afrikaanse publicist en theatermaker John Matshikiza (1954-2008) over een dansvoorstelling in Amsterdam.

Door Arthur Japin staat na zo’n 180 jaar rust in een preparaatpot in het Anatomisch Museum in Leiden het hoofd van Koning Badu Bonsu II van de Ahanta opeens volop in de belangstelling. Hij wil dat het in Ghana verenigd wordt met de romp, omdat volgens Akan traditie de ziel anders geen rust vindt. In oktober greep Japin het staatsbezoek van president Kufuor van Ghana aan om de kwestie op de agenda te zetten. Op televisie vertelde de schrijver over zijn persoonlijke band met het hoofd: ‘Ik voelde de behoefte om hem thuis te brengen’. Japin stuitte jaren geleden op het hoofd bij onderzoek voor zijn roman *De Zwarte met het Witte Hart*.

Na Japins optreden ging iedereen met het hoofd aan de haal, vooral nadat AP een bericht had verspreid waarin de Ahanta, een klein kustvolk, waren geworden tot de Ashanti, het machtige rijk in het binnenland van Ghana. Al doende was Bonsu postuum gepromoveerd van dorpsheer tot machtig vorst. Van Toronto tot Taiwan haalde de eis tot teruggave van het hoofd de kranten. Desgevraagd verklaarde de Ghanese zaakgelastigde in Den Haag plichtsgetrouw dat zijn land zal verzoeken om teruggave. Wat kon hij anders zeggen?

Tijdens onderzoek in het Nationaal Archief stuitte ik jaren geleden ook op het bizarre verhaal van de Nederlandse strafexpeditie van 1838 aan de Goudkust. Nadat twee Nederlandse gezanten hun bezoek aan Bonsu met de dood moesten bekopen, organiseerde commandeur Tonneboeyer in Elmina inderhaast een strafexpeditie. Toen deze ook allen omkwamen, stuurde Den Haag een oorlogsschip om tegen Bonsu ten strijde te trekken. Vanwege zijn wrede praktijken was Bonsu gehaat bij zijn onderdanen, die de gelegenheid te baat namen om hem uit te leveren. Na zijn executie werd het hoofd van de koning afgesneden en ‘in het belang van de wetenschap’ op sterk water gezet. Daar keek niemand van op, want het was indertijd een lokale gewoonte om de hoofden van verslagen vijanden als trofee mee te nemen.

In 2001 schreef ik een stukje voor het *Historisch*

Nieuwsblad en verwachtte enige commotie. Het bleef rimpelloos stil. Wel word ik sindsdien eens per drie jaar opgebeld door een radio-omroep die mij vraagt het verhaal uit de doeken te doen. Dan is het kortstondig een kwestie geworden. Japin kende het verhaal van Bonsu’s hoofd al veel langer, want het wordt genoemd in zijn in 1997 verschenen boek. Waarom dan nu opeens die campagne?

De reacties op Japin waren rolvast. Op Ghanese weblogs werden herstelbetalingen geëist. Op Nederlandse weblogs werd voorgesteld het hoofd terug te geven en 60 miljoen ontwikkelingsgeld in de zak te houden. Houden jullie dat hoofd maar, schreef Kwame Okoampa-Ahoofe, Jr., Ph.D. in zijn weblog. Bonsu heeft immers al lang zijn plaats bij de voorouders ingenomen, maar de regering van Ghana moet van Nederland natuurlijk wel compensatie eisen voor de ondergane vernedering.

Ben ik soms jaloers? Uiteraard. Japins ‘vondst’ doet nu de ronde van Toronto tot Taiwan, terwijl ik het niet verder heb geschopt dan Teleac radio. Eigen schuld: ik ontwikkelde geen persoonlijke band met Bonsu’s hoofd en begon geen campagne. Ik heb namelijk niet de indruk dat iemand op het hoofd zit te wachten. Rondreizend door het gebied van de Ahanta in West Ghana informeerde ik jaren geleden terloops naar de plaatselijke gevoelens en stuitte op algemene desinteresse. Een surftocht naar de huidige preoccupaties van de Ahanta notablen leert dat de *Ahantaman traditional council* en de huidige vorst Otumfuo Baidoe Bonsoe XVI zich vooral bezighouden met opvolgingskwesties van lokale chiefs – een nationale sport in Ghana – en met de vraag hoe de Ahanta hun deel kunnen krijgen van de opbrengst van de olievelden voor de kust. Teruggeven is alleen mogelijk als iemand het hoofd wil aannemen. Heeft deze campagne zin? In Ghana werd Bonsu niet gemist, en hereniging van hoofd en romp zal 180 jaar na de executie heus niet meer mogelijk zijn. Dat belooft een hoop gesol met lichaamsdelen die beter kunnen blijven rusten.

INEKE VAN KESSEL (1948, NEDERLAND) IS HISTORICUS EN VERBONDEN AAN HET AFRIKA STUDIE CENTRUM.

Zuid-Afrikaanse stoelendans

Het gedwongen vertrek van president Mbeki in september leidde tot een bescheiden uittocht van zijn bondgenoten uit de beweging. Zij vormden het *Congress of the People* (COPE). Is er nu eindelijk een partij die het kan opnemen tegen het almachtige ANC?

DOOR BART LUIRINK

Bezorgde blikken waren na Mbeki's aftocht mijn deel. Was Zuid-Afrika nu overgeleverd aan de wilden? Was de kans niet aanmerkelijk toegenomen dat toekomstig president Zuma het voorbeeld van Zimbabwe zou volgen? Wat zou er overblijven van de vrouwenopmars en de homorechten? Na een aantal gesprekken besloot ik tot een tegenaanval en betoogde dat Mbeki's vertrek onvermijdelijk was geworden en een zegen voor het land. Nadat hij alle politieke macht in het presidentiële kantoor had geconcentreerd, begon hij ook aan de onafhankelijkheid van de rechtspraak te knagen. Rechter Nicholson, die Jacob Zuma van vervolging voor vermeende corruptie ontsloeg, verklaarde dat bewezen. Wetenschappelijk onderzoekers rekenden onlangs voor dat door het onthouden van aidsremmers aan hiv-besmetten ruim driehonderdduizend Zuid-Afrikanen overleden. Aanvankelijk had ik wel begrip voor Mbeki's voorzichtige aanpak van de kwestie-Zimbabwe maar was het nu nodig om je als onafhankelijk bemiddelaar door Mugabe te laten omhangen met bloemenslingers?

Onder Mbeki is het ANC verworden tot een bange beweging. In de afgelopen jaren heb ik in mijn Johannesburgse vriendenkring meermalen ervaren hoe scherpzinnige *kameraden* op hun woorden gingen letten, of zich in de politieke luwte nestelden.

In november 2007 werd duidelijk dat er een verandering in de lucht hing. In de *Great Hall* van de Universiteit van de Witwatersrand woonde ik een debat bij over *The Dream Deferred*, de weergaloze biografie die Mark Gevisser over Mbeki schreef. Niet eerder was ik getuige van een boekpresentatie waarvoor de bezoekers in

de file stonden. De vijftienhonderd aanwezigen luisterden ademloos, soms interveniërend. Het was een collectieve zoektocht naar het antwoord op de vraag hoe we deze raadselachtige Einzelganger moesten begrijpen? Ruim een maand later leed Mbeki een grandioze nederlaag op het ANC-congres. Zijn pogingen om voor een derde keer als president van het ANC te worden verkozen, strandden. Aanhangers van zijn tegenstrever Jacob Zuma hielden voor de stemming borden omhoog: *No Zimbabwe!* Geen president voor het leven.

Dat Zuma won moet eigenlijk geheel aan Thabo Mbeki worden geweten. Als hij geen kandidaat was geweest, zou ongetwijfeld oudvakbondsleider, onderhandelaar en zakenman

Zijn dit de democraten die Zuid-Afrika voor een eenpartijstaat moeten behoeden?

Cyril Ramaphosa naar voren zijn gekomen. En dan had Zuma het nakijken gehad.

Al voor zijn overwinning ontpoppte de nieuwe ANC-leider zich als een allemansvriend. In ontmoetingen met zakenmensen bezong hij de zegeningen van een neo-liberaal economisch beleid. Op congressen van de vakbeweging of de communistische partij, daarentegen, kondigde hij enthousiast de invoering van het socialisme aan. Voor homovrijdige uitlatingen bood hij inmiddels zijn verontschuldigen aan maar onlangs bezwoer hij kerkleiders ervan overtuigd te zijn dat de wetten van God boven de constitutie gaan. Van deze *homo chameleonticus* weten we eigenlijk alleen zeker dat

hij een traditionalist is. Als het om veelwijverij gaat, of het onbetwiste recht van mannen om vrouwen seksueel te bezitten, vertoont Zuma geen enkele neiging zijn toehoorders naar de mond te praten. Daar staat hij voor.

En dus kon ik me wel iets voorstellen bij de vrolijke ontvangst door sommige vrienden van COPE. Deze nieuwe partij presenteerde zich immers als een felle verdediger van de moderne, vrouw- en homovriendelijke Zuid-Afrikaanse grondwet. Tijdens hun bijeenkomsten wordt weinig nagelaten om alle schrikbeelden van een toekomstig Zuma-bewind op te roepen. Toch voel ik een sterk ongemak omdat deze Mbeki-vrienden zwegen toen hun goeroe de staatsapparaten inzette in zijn machtsstrijd tegen Zuma. Minister Tshabalala – Msimang, die van de knoflook, de bietjes en de zoete aardappelen, had hun steun. Zijn dit de democraten die Zuid-Afrika voor een eenpartijstaat moeten behoeden?

Ondertussen is er een overgangspresident, Monthlanthe. Een verstandige en kalme man die op zijn eerste dag de minister van gezondheidszorg verving door de onovertroffen ANC-politica Barbara Hogan en minder aarzelt om de machthebbers in Zimbabwe onder druk te zetten. Insiders denken dat er nog een kans is dat niet Zuma maar Montlanthe de ANC-kandidaat voor 's lands presidentschap zal zijn. Wie wat wordt, straks na de verkiezingen in mei 2009, lijkt toch de belangrijkste obsessie van oude en nieuwe politici. Dat is niet abnormaal in een democratie, maar zo gewoon hoeft Zuid-Afrika nu ook weer niet te worden.

BART LUIRINK (1954, NEDERLAND), IS HOOFDREDACTEUR VAN ZAM AFRICA MAGAZINE

HOE AFRIKAANSE KUNSTENAARS
DE MARKT VEROVEREN

Artepreneurs

Westerse musea hebben nog weinig oog voor hedendaagse kunst van Afrikanen. Toch lukt het sommige kunstenaars om door te breken. Hoe doen ze dat?

TEKST: FENNEKEN VELDKAMP, FOTO'S: GEERT SNOEIJER

Azu Nwagbogu

“BRENG EEN PAAR VAN DIE EXPOSITIES NAAR AFRIKA”

Lagos 1, 2008

Gerald Chukwuma (tevens achtergrond pag. 39)

Tien Nigeriaanse kunstenaars wonnen deze zomer de competitie The Unbreakable Nigerian Spirit, uitgeschreven door de African Artists' Foundation (AAF) in Lagos. Onderdeel van de prijs: een tentoonstelling van hun werk in Nederland. Van de wedstrijdorganisatie en van sponsor Nigerian Breweries, dochteronderneming van Heineken, mochten ze allemaal naar de opening in Amsterdam, maar de Nederlandse autoriteiten werkten niet mee: slechts vier kunstenaars en de directeur van de AAF kregen een visum. Ik ontmoet Tola Wewe (1959), Yomi Momoh (geboortjaar 'onbekend'), Gerald Chukwuma (1973) en Emmanuel Dudu (1974) in Galerie 23 in Amsterdam, vlak voor de opening van de expositie.

De bijna vijftigjarige Tola Wewe is de oudste van het gezelschap. De statige kunstenaar met baard maakt kleurrijke schilderijen waarin de verhalen uit zijn jeugd terugkeren en symbolen uit de Yoruba-cultuur te zien zijn. Hij verwierf internationale bekendheid met solotentoonstellingen in Engeland, Nederland, Duitsland en de VS. De conservator Afrikaanse en Oce-

anische kunst van het Denver Art Museum noemde hem een van de grootste talenten van het Afrikaanse continent. Volgens Wewe is de eerste voorwaarde voor een internationale doorbraak dat je beroemd bent in je eigen land. Hij had zijn eerste grote tentoonstelling in het Nationaal Museum in Lagos in 1990. De afgelopen tien jaar had hij er elk jaar wel een expositie. 'Je moet een unieke creatieve benadering ontwikkelen en hard werken. Buitenlanders die op bezoek komen, horen dan over je, leren je kennen en willen iets van je meenemen naar huis. Ik verkocht goed aan Nigerianen en steeds meer aan buitenlanders: Amerikanen en Fransen, mensen die voor de grote oliemaatschappijen in Nigeria werken. Zij nodigden me vervolgens uit om in Frankrijk en de VS te exposeren en zo kwam mijn doorbraak op gang.'

Toch zijn er niet veel westerse musea die kunst van hem bezitten. Voor zover hij weet, heeft alleen het Denver Museum één schilderij van hem in de collectie. 'Dat kan me niet schelen', zegt hij onbewogen, 'ik blijf gewoon doen wat ik altijd doe. Over enige tijd zullen westerse musea meer Afrikaans werk kopen, dan zien ze in dat het waardevol is. Voor ons is het niet erg dat het nog even duurt, want de prijzen zullen alleen maar stijgen.'

Primitieve kunst

De andere kunstenaars aan tafel, twintigers en dertigers, worstelen met twee problemen. Volgens Emmanuel Dudu, die vaak mensen in beweging afbeeldt, willen westerlingen nog

Emmanuel Dudu

▲ When we were kids, 2008

Tola Wewe

“MAAKT HET IETS
UIT DAT KUNST
AFRIKAANS IS?”

Tribute to women, 2008

steeds dat Afrikanen traditionele kunst maken. ‘Ze willen niet dat we vooruit gaan. Maar een kunstenaar wil zelf bepalen wat hij maakt, wil relevant zijn. Je kunt niet terug in tijd gaan.’ Yomi Momoh, die excelleert in lange vrouwenfiguren, valt hem bij: ‘Westerlingen identificeren Afrikaanse kunst met primitieve kunst. Vaak moet er dan ook een spirituele dimensie in te zien zijn. Maar een Afrikaanse artiest verwerkt, net als andere kunstenaars, in zijn werk gewoon zijn ervaringen, zijn omgeving, zijn reizen, zijn verbeelding, dingen die hij op tv ziet, op internet.’

Tegelijk signaleert Momoh dat in Afrika zelf hedendaagse kunst lang niet altijd wordt gewaardeerd. ‘Ik kan thuis niet rondkomen als ik alleen maar schilder wat ik zou willen schilderen, dat wordt niet begrepen.’ Dudu heeft dezelfde ervaring. ‘De meeste galeries in Nigeria zijn echte art shops. Die zijn alleen geïnteresseerd in je commerciële waarde, niet in je boodschap. En aangezien je honger krijgt als je twee maanden niets verkoopt, maak je zes van de tien keer werk waarvan je denkt dat de galeries het willen hebben. Dat is een aanslag op ons talent.’

Ook internationaal moet er wat veranderen. Gerald Chukwuma, die sculpturen van grote houten panelen maakt die hij beschildert en beplakt met stukjes bier- en frisdrankblikjes, wijst op het belang van een instelling als het Prins Claus Fonds, dat onder meer de bekendheid van Afrikaanse kunst wil bevorderen. ‘Als er meer van dat soort organisaties zouden

bestaan, zou dat zo veel schelen. En het helpt ook enorm als westerse beurzen en wedstrijden internationaal toegankelijk worden. Er zijn duizenden competities in de VS en Europa, maar je moet flink betalen om mee te kunnen doen. En weet je wat het kost om hier naartoe te komen, dat kunnen we zelf niet betalen. Breng een paar van die competities naar Afrika.’

Bedrijfsleven

Stuwende kracht achter de Nigeriaanse wedstrijd was de African Artists’ Foundation onder leiding van Azu Nwagbogu. De AAF speurt naar talent in heel Afrika en geeft kunstenaars de kans de internationale markt te betreden. Ze steunt de kunstenaars financieel, zorgt voor beurzen en onderwijs, heeft een pensioenfonds en een zorgverzekering, regelt internationale tentoonstellingen en steunt vrouwelijke kunstenaars in hun professionele ontwikkeling. De AAF bekostigt dit ambitieuze programma voor een deel uit de ledencontributie – eenmalig 50 euro – maar vooral uit bijdragen van het bedrijfsleven. Nwagbogu: ‘Eigenlijk moet de regering deze voorzieningen voor kunstenaars treffen, maar die draagt niets bij. Nigerian Breweries sponsort ons, en we voeren gesprekken met Shell en Chevron. We spreken ze aan op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid.’ De AAF heeft ook een sociale agenda, vertelt Nwagbogu. ‘In veel Afrikaanse landen ontcom je niet aan armoede, ziektes en oorlog, en er is gebrek aan kunstonderwijs en ongelijkheid tussen mannen en vrouwen. Op exposities die

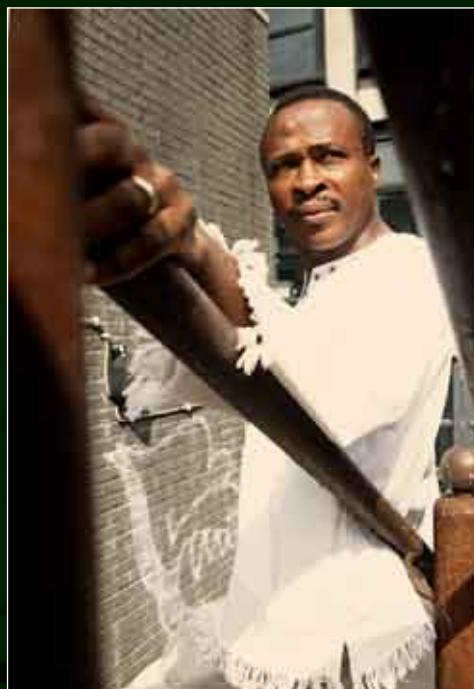
de AAF organiseert, en die door het land reizen, worden daarom doorgaans ook maatschappelijke issues onder de aandacht gebracht. En de kunstenaars gaan mee op reis en geven bijvoorbeeld workshops aan mensen met een verstandelijke beperking of individuele kunstlessen aan talentvolle kinderen in weeshuizen. Op die manier wordt er toch aan een vorm van kunstonderwijs en bewustwording gedaan.’

Slappe excuses

De in Benin geboren kunstenaar Meschac Gaba (1961) is wereldwijd doorgebroken. Hij heeft op alle grote biënnales gestaan en de afgelopen tien jaar non-stop tentoonstellingen gehad: in de Tate Modern in Londen, het Palais de Tokyo en het Centre Pompidou in Parijs, in het Museum Boijmans Van Beuningen, het Groninger Museum, en onlangs nog in het Museum voor Moderne Kunst in Arnhem. Sinds ruim tien jaar woont hij in Nederland. Vorig jaar vroeg ZAM een aantal museumdirecteuren en conservatoren waarom ze geen werk van de succesvolle Gaba aankochten. Ze hadden allemaal zo hun redenen: niet in te passen in het collectieplan, net niet goed genoeg, ’t werk was al uitverkocht.

Ik vraag Gaba wat hij van deze reacties vond. Slappe excuses? ‘Ach’, zegt hij lachend, ‘ik kan niemand dwingen om mijn werk te kopen. Maar ik denk dat kunstenaars vooral afstand moeten houden van dit soort discussies: het is een gespreksonderwerp voor directeuren en verzamelaars. Bovendien ben ik hier te gast

**'JE HEBT MUSEA
VOOR TROPENKUNST,
EN JE HEBT MUSEA
VOOR HEDENDAAGSE
KUNST. IK BEGRIJP
DAT NIET, VIND DAT
VERWARREND.'**

Yomi Momoh

Untitled, 2008

als buitenlander, ik stel me bescheiden op. Ik snap sowieso niet goed hoe het hier werkt, je hebt musea voor tropenkunst en musea voor hedendaagse kunst. Ik vind dat verwarrend. Hedendaagse kunst is gewoon kunst van nu, dan maakt het toch niet uit dat het Afrikaans is?' Hij heeft hzich geërgerd aan uitspraken dat Afrika nog 'verkend' moet worden, en dat het duur is om daar een conservator voor vrij te maken. 'Je hoeft echt niet meer ver te reizen om Afrikaanse kunst te leren kennen, heel veel Afrikaanse kunstenaars wonen in het Westen.' Gaba mag zich in elk geval verheugen in de belangstelling van vele verzamelaars die zijn werk kopen, zowel privéverzamelaars als bedrijven, zoals de Rabobank en de Beninse bank BCEAO. Hij begon in Benin als autodidact, eerst onder de hoede van de oudere kunstenaar Zossou Gratien, later met zijn eigen studio. 'Er is geen museum voor hedendaagse kunst in Benin, geen galerie, geen kunststelsel of -infrastructuur. Dat is echt dramatisch. Er was wel een cultureel centrum in Cotonou, dat gerund werd door Fransen. Ik had het geluk dat zij van mijn werk hielden, en ik mocht in hun centrum mijn eerste tentoonstelling organiseren. Daarna volgde een expositie in de bank BCEAO, en later nog wat kleine presentaties.' In 1990 nodigde een Beninse stichting in Frankrijk hem uit om een poosje in Frankrijk te komen werken. 'Ik had nog nooit gereisd, was nog nooit in een ander land geweest, het was een heftige tijd voor me. Toen ik vervolgens het aanbod kreeg om een kunstopleiding in

Frankrijk te volgen, heb ik dan ook vriendelijk bedankt. Eenmaal terug in Benin besloot ik dat ik moest leren reizen. Dus ben ik naar Senegal, Ivoorkust en nog wat landen gegaan en heb ik daar biënnales bijgewoond.' En toen was hij wel klaar voor de grote oversteek. Het werd de Rijksacademie van beeldende kunsten in Amsterdam. 'Elke kunstenaar in Benin kent de Rijksacademie. Die staat in een boek van de Unesco waar alle kunstopleidingen en art residencies in staan vermeld, en je kunt er een langere periode verblijven dan aan de meeste andere kunstacademies in Europa en de VS.' Hij meldde zich aan, hoorde niets. 'Ik dacht: ze hebben m'n aanmelding bij het vuilnis gegooit, ik ben niet goed genoeg.' Hij schreef nog een brief. En ja: hij was geselecteerd. In 1996-1997 werkte hij aan de Rijksacademie en maakte er 'een klein wonder' mee. John Loose van de Stichting Beeldende Kunst (SBK) in Amsterdam zag zijn werk en kocht het allemaal. 'Voor mij betekende dit dat ik genoeg geld verdiende om een tijd in Nederland te kunnen blijven. En dat was fijn, want er was meer interesse voor m'n werk. Het Stedelijk Museum voor Actuele Kunst in Gent kocht werk, en ook de SBK is altijd blijven kopen.' Inmiddels wordt Gaba door verschillende galleries vertegenwoordigd: Lumen Travo in Amsterdam, waar onlangs zijn 'pruiken' werden tentoongesteld die hij naar de vorm van prominente gebouwen in wereldsteden heeft gemodelleerd, twee galleries in Italië en de galerie van Michael Stevenson in Kaapstad.

Smakelijk vertelt Gaba dat zijn agent in ZAM (2007, nr. 2) las dat conservator Mirjam Westen van het Museum voor Moderne Kunst Arnhem geïnteresseerd was in Gaba's pruiken, maar dat die al verkocht zouden zijn. 'De vertegenwoordiger heeft meteen een assistent naar Arnhem gestuurd en afgelopen najaar is er een tentoonstelling geweest, en heeft het museum zeven pruiken gekocht.'

Is een verblijf aan een westerse kunstopleiding hét recept voor succes? 'Het kan helpen. Er komen natuurlijk wel veel conservatoren langs. Maar dan nog: er zitten zestig kunstenaars op de Rijksacademie. Ik dank mijn succes ook aan mijn werk. Afrikaanse kunstenaars denken altijd dat Europa het paradijs is, dat alles er vanzelf gaat en dat het geld keurig maandelijks binnenstroomt. Zo werkt het natuurlijk niet. Maar ik denk wel dat het voor Afrikaanse kunstenaars moeilijker is om vanuit Afrika door te breken. Onze landen promoten hun eigen hedendaagse kunst niet. In Senegal heeft de kunst kunnen bloeien omdat de eerste president, Senghor, zelf dichter was en wist wat het belang van kunst was. Een kwart van het rijksbudget ging naar kunst. Maar dat was een uitzondering. Kunst is een luxe in Afrika. Mijn ouders zeiden: je kunt beter een normale baan nemen, kunstenaar zijn is alleen weggelegd voor mensen die genoeg geld hebben. Maar kunst kan de economie van een land ook bevorderen. Waarom zijn er wel grote voooodfestivals en geen kunstfestivals in Benin? Beninse mensen houden van traditie, dat is lekker vei-

11 Diagonal Street, Johannesburg, 2007

Unisa Building, Pretoria, 2007

Disa Park, Cape Town, 2007

Tresses van Meshac Gaba, Braided artificial hair and mixed media, COURTESY OF MICHAEL STEVENSON, CAPE TOWN

lig. Hedendaagse kunst is onbekend, is eng.' Sinds kort is er wel wat aan het veranderen, merkt Gaba. Onlangs heeft de regering omgerekend zo'n miljoen euro beschikbaar gesteld voor kunst, en er is een nieuwe kunststichting opgericht, Zinsou. 'Een privéstichting weliswaar, maar toch, het begint te komen.'

De Pigozzi-collectie

De Contemporary African Art Collection, ook wel Pigozzi-collectie genoemd, is de grootste privéverzameling hedendaagse Afrikaanse kunst ter wereld, eigendom van de Italiaanse zakenman Jean Pigozzi, zoon van de oprichter van het automerk Simca. Hij bezit werken van inmiddels wereldberoemde kunstenaars als Seydou Keïta, Frédéric Bruly Bouabré, Romuald Hazoumé, Cheri Samba en Bodys Isek Kingelez, en leent die uit aan westerse musea. De collectie wordt beheerd door de Franse conservator André Magnin, een van de organisatoren van de tentoonstelling *Les Magiciens de la Terre* in 1989 in Parijs. Daar werd voor het eerst niet-westerse kunst als gelijkwaardig aan westerse kunst gepresenteerd.

'Pigozzi heeft veel rijke vrienden die kunstverzamelaar zijn en allemaal hetzelfde soort kunst kopen', vertelt Magnin per telefoon vanuit Parijs. 'Toen Pigozzi *Magiciens de la Terre* had gezien, leek het hem veel interessanter om een collectie te beginnen met werk van totaal onbekende kunstenaars. Afrikaanse kunstenaars, want niemand hier wist nog wat er op kunstgebied in Afrika aan de hand was. Wij willen met

de collectie een ander beeld van Afrika laten zien. Dat er niet alleen aids en oorlog is, maar dat er ook fantastische kunst wordt gemaakt. Het is dus een esthetisch én een politiek engagement, voor ons allebei.' Magnin reist sinds de oprichting van de collectie, zo'n 20 jaar geleden, vrijwel elke maand naar Afrika. Hij wil investeren in de relatie met kunstenaars, weten hoe en onder welke omstandigheden ze werken. Het nieuws dat hij er is, gaat altijd snel: de hele dag staan jonge kunstenaars met hun werk voor zijn hotel te wachten.

Magnin benadrukt dat voor Afrikaanse kunstenaars hetzelfde geldt als voor Europese en Amerikaanse: als een kunstenaar goed is en er staat een goede galerie of verzamelaar achter hem, dan lopen de zaken wel. 'Maar een wezenlijk probleem is dat er in Afrika nauwelijks galeriën zijn, alleen in Zuid-Afrika, en een paar in Senegal en Nigeria. Als westerse galeriehouders of museumdirecteurs of verzamelaars moet je dus reizen om in contact te komen met Afrikaanse kunstenaars en voeling te krijgen met Afrikaanse kunst. Omdat de museummensen nauwelijks naar Afrika komen, vind je niet snel een Afrikaans kunstwerk in de collectie van een westers museum. Ze hebben geen idee hoe ze eraan moeten komen.'

Magnin denkt dat een kunstenaar eerst buiten zijn eigen land erkend moet worden om ook in eigen land bekend te kunnen worden. 'Neem Frédéric Bruly Bouabré. Pas sinds zijn doorbraak op internationale tentoonstellingen als *Magiciens de la Terre*, is hij ook in Ivoorkust een

gewild kunstenaar.' Dat gebrek aan belangstelling is overigens makkelijk verklaarbaar: 'Er is geen traditie om kunst te verzamelen in Afrika. De koloniale heersers hebben musea voor oude Afrikaanse kunst neergezet, maar er zijn geen galeriën voor hedendaagse kunst, zelfs niet in Zuid-Afrika. En er zijn geen galeriën omdat er geen kopers zijn. Rijke Afrikanen kopen westerse aandoende, extreem saaie kunst. Voor de avant-garde is geen belangstelling. Gebrek aan onderwijs is ook een groot probleem. Er zijn geen kunstbladen, geen kunstboeken, geen goede bibliotheken in Afrika. Er is gewoon geen geld voor kunst. Dan begrijp je wel dat het voor Afrikanen extreem moeilijk is om deel te nemen aan de internationale kunstwereld.'

In de zomer van 2007 publiceerde ZAM de uitkomsten van een onderzoek naar Afrikaanse kunst in Nederlandse musea. Lees dat verhaal op www.africaserver.nl/watdeboernietkent.php

FENNEKEN VELDKAMP (1971, NEDERLAND) IS EINDREDACTEUR EN SCHRIJFT ONDER MEER VOOR HET MUSEUMTIJDSCHRIFT, ZAM AFRICA MAGAZINE, STADSARCHIEF AMSTERDAM EN DE DICK SCHERPENZEEL STICHTING.

GELUIDEN

ONDER REDACTIE VAN BRAM POSTHUMUS

Bheki Mseleku(1955-2008) is thuis

Eén van die memorabele concerten, jaren 90. Een onbekende pianist en zijn kwartet neemt het publiek mee op een tocht door 's werelds jazzlandschap. Zuid-Afrika, Amerika, de Cariben; weinig wordt overgeslagen. Maar de pianist trok alle oren naar zich toe met zijn ongedwongen, virtuose spel. Bheki Mseleku had net zijn debuut-CD uitgebracht: *Celebration*, en ruim 15 jaar later is het nog altijd een feest om die frisse muziek weer terug te horen. Mseleku heeft zijn leven lang die originele jazz-aanpak vastgehouden. Hij was autodidact, niet vast te pinnen in één genre. Ook niet op één instrument; naast piano speelde hij saxofoon. Jazz was het zeker; typisch Zuid-Afrikaans was het weer niet. Buiten zijn eigen land kreeg hij dan ook meer waardering dan thuis. Zijn klankborden waren aanvankelijk vooral Europees en Amerikaans. Onconventionele geluidsmakers als John Coltrane en Courtney Pine boeiden hem. Het stak hem wel, dat de erkenning in eigen land maar uitbleef. Suikerziekte velde hem veel te vroeg. Maar gelukkig lukte het hem nog wel om voor zijn dood de aansluiting met thuis te hervinden. Zijn laatste CD, drie jaar oud, werd opgenomen met Zuid-Afrikaanse muzikanten. *Home At Last*.

FOTO: SHEER MUSIC

FOTO: GETTY IMAGES/MTV NETWORKS AFRICA

Mama is dood, leve MAMA!

Abuja, Nigeria was eind november het toneel van de uitreiking van de MAMA's, de MTV Africa Music Awards. De ceremonie was in heel Afrika live te zien en werd opgeluisterd met optredens van een keur aan Afrikaanse sterren. Ook werd er uitgebreid stilgestaan bij het overlijden van Miriam - Mama Africa - Makeba.

Grote winnaar van de avond was de Nigeriaanse zanger en harmonica-speler D'banj, die niet minder dan drie MAMA's in de wacht sleepte, waaronder die voor Best Male. De prijs voor beste vrouwelijke artiest ging naar de Keniaanse zangeres Wahu (foto).

De MAMA's werden dit jaar voor de eerste keer uitgereikt. Het feit dat MTV de awardceremonie organiseert wordt in de muziekpers in veel Afrikaanse landen gezien als een bewijs dat Afrika begint mee te tellen in de internationale muziekwereld. Toch was er ook gemopper, bijvoorbeeld over het grote aantal Nigeriaanse prijswinnaars. De Ghanaese ster Batman Samini veroorzaakte nog een relletje door te onthullen dan er geplaybackt werd tijdens veel optredens.

Zie voor een reportage van de awards het ZAM-YouTube-kanaal: www.youtube.com/zammagazine.

(AS)

◀ De Nigeriaanse zangeres Wahu na ontvangst van de 'Best Female Award' tijdens de MTV Africa Music Award 2008 in Abuja, Nigeria

RECENSIES

KORA JAZZ TRIO, PART TWO, PART THREE

(Celluloid/Rue Stendhal) Zet anderhalve eeuw muziekervaring bijeen op het podium en wat krijg je? Dat hangt er vanaf wie de dragers zijn van die ervaring. Maar veel beter dan de combinatie Abdoulaye Diabaté, Djeli Moussa Diawara en Moussa Cissoko kan het niet worden. De eerste is een klassiek geschoolde pianist uit Senegal; de tweede heeft een lang en rijk verleden als koraspeler en de laatste is een begenadigd percussionist. Allemaal hebben ze gegoocheld

FOTO: PIERRETTE LUSCIA

met muzikale invloeden van elders: klassiek zoals gezegd maar ook flamenco, salsa, Westerse popmuziek en de eigen Westafrikaanse muziekstijlen.

En jazz. Wat begon als een speels opzette (en zo klinkt die eerste CD ook) is langzamerhand uitgegroeid tot een waar... instituut? Ze zouden zelf gruwen van het woord. Maar een ensemble dat bestaat uit een zeer ongebruikelijke combinatie van kora, piano en percussie en toch over de hele wereld volle zalen trekt - en bovendien net zijn derde CD heeft gemaakt, tjaja, dat mag je toch zo langzamerhand wel een instituut noemen.

Maar wat spelen ze dan? Welnu, de wortels liggen absoluut in de eigen Malinké/Mandingo muziektraditie van statige melodieën en een gedragen tempo - een mooi bed voor uitgebreide improvisatie. Daaromheen weven de drie een steeds breder web van melodieën waarmee ze aan de haal gaan: Amerikaanse "standards" of een stuk van de Buena Vista Social Club, het maakt niet uit. Als je zo vanzelfsprekend met je instrument bent vergroeid als deze drie, dan wordt de hele muziekwereld eerder een speeltuin dan een hindernisparcours. De stevig aangeslagen piano van Diabaté is tegelijk basisritme

en improvisatie; de percussie van Cissoko legt de subtiele accenten en de kora van Diawara vliegt als een ongrijpbaar vogeltje over het geheel heen. Betoverend, met als enig minpunt hetzelfde euvel dat bijna alle grote instrumentisten uit West Afrika parten speelt: de zang is matig. Gelukkig wordt er op alle drie de CDs niet vaak gezongen.

KOUYATE-NEERMAN, KANGABA (No Format)

Combinaties van Westerse muzikanten met Afrikaanse evenknieën. Menigmaal hou je je hart vast maar er zijn ook legio voorbeelden van geslaagde combinaties. Ook in de jazz: de Duitse pianist Hans Lüdemann speelt al jaren met de balafonist Aly Keita (onlangs nog in Nederland) in het fraaie Trio Ivoire. En wat te denken van Jasper van 't Hof en Paul van Kemenade, twee van een klein groepje Nederlanders die er al jaren in slagen mooie jazzfusies te maken met talent van Kaapstad tot Bamako.

Maar laten we het eens over die kleine familie melodieuze slaginstrumenten hebben, waarvan de xylofoon vermoedelijk de bekendste is. Met een beetje goede wil kun je de balafon voorstellen als de grote Afrikaanse broer en de marimba als een verre neef. Beide instrumenten klinken aards en oeroud, als de boom en kalebas waarvan ze worden gemaakt.

Men neme dus een balafon en koppelt die aan de (elektrische!) vibrafoon van de Fransman David Neerman en dan krijg je zoiets ongrijpbaars als het album Kangaba. Niet in één categorie onder te brengen. Is het klassieke Westafrikaanse muziek? Deels. Is het jazz? Ook voor een deel. Zal iedereen het mooi vinden? Zeker niet. Er zijn, denk ik, twee mogelijkheden met deze CD: of je denkt na twee nummers 'Geniaal!'; of je gooit hem na vijf minuten niet-begrijpend van je af en raakt hem nooit meer aan. Probeer het zelf maar.

KOUYATÉ-NEERMAN
KANGABA

FOTO: NO FORMAT

SAINT LOUIS, SENEGAL

Achter de beelden die fotografe Rachel Corner in een vissersdorp aan de kust van Senegal vastlegde gaan vele verhalen schuil. Van de *pirogue*, de traditionele zes tot twintig meter lange houten boot waarmee de zeelui het water op gaan, de verwerking van

de vangst en de handel erin. Door de droogtes die het land in de afgelopen decennia teisterden, won de visvangst aan populariteit en trokken grote groepen mensen van het platteland naar de kust. Zo nam de visvoorraad af, en de vraag toe. Vandaag zijn er teveel

pirogues en is er een overschot aan vissers. Ook de trawlers die onder Senegalese maar ook Europese of Aziatische vlag varen, vissen met hun immense sleepnetten de oceaan leeg.
(Met dank aan Laurens Nijzink)

BEELDEN

ONDER REDACTIE VAN KIM VAN ARENDONK

Meer festivals: www.zam-magazine.nl/festivals.
Suggesties: festivals@zam-magazine.nl

De 21 leukste

JAN

Festival au Désert 1

WAAR Essakana, Mali
WANNEER 8, 9 en 10 januari

Van oorsprong jaarvergadering van vertegenwoordigers van Touareg-gemeenschappen. Tegenwoordig een publiekstrekker van formaat, met veel Afrikaanse muziek en dans, midden in de Sahara.
www.festival-au-desert.org

FEB

Sauti za Busara 2

WAAR Stone Town, Zanzibar
WANNEER 12 tot 17 februari

"The friendliest festival on the planet, dit jaar voor de zesde keer. Niet minder dan 400 muzikanten, met als hoofdact de bekende Congolese zanger Samba Mapangala en zijn Orchestre Virunga.
www.busaramusic.com

Johannesburg Dance Umbrella 3

WAAR Johannesburg, Zuid-Afrika
WANNEER 21 februari tot 14 maart
Toonaangevend festival van de moderne dans in Zuid-Afrika. www.artslink.co.za/arts

Fespaco

WAAR Ouagadougou, Burkina Faso
WANNEER 28 februari tot 7 maart
Het Festival Panafricain du Cinéma et de la Télévision de Ouagadougou is het grootste filmfestival van Afrika. Buiten de glitter en glamour van de samengekomen Afrikaanse filmwereld zijn er ook gratis filmvoorstellingen op het platteland.
www.fespaco.bf

MRT

Time of the Writer 4

WAAR Durban, Zuid-Afrika
WANNEER 9 tot 14 maart
Tientallen schrijvers uit heel Afrika lezen voor uit eigen werk, geven schrijfworkshops en discussiëren over het belang van literatuur. Ook is er een verhalenwedstrijd.
www.ukzn.ac.za/ccca/Time_of_the_Writer.htm

Rwanda Film Festival

WAAR Kigali, Rwanda
WANNEER 16 tot 28 maart
Filmvertoningen in de afgelegen dorpjes in de heuvels rond Kigali (Hillywood). Mensenrechten, politiek en educatie staan centraal.
www.rwandafilmmfestival.org

APR

Cape Town Jazz

WAAR Kaapstad, Zuid-Afrika
WANNEER 3 en 4 april
"Africa's grandest gathering" is al tien jaar lang één van de belangrijkste jazzfestivals van de wereld, met een keur aan grote namen uit Afrika en zeer wijde omtrek. Tijdig reserveren aanbevolen! www.capetownjazzfest.com

Klein Karoo Nasionale Kunstefees

WAAR Oudtshoorn, Zuid-Afrika
WANNEER 4 tot 11 april
Voor iedereen die iets met Afrikaner cultuur heeft, is dit festival verplichte kost: een week lang echt Afrikaans theater, muziek en poëzie. "Daar is Afrikaans in almal van ons!"
www.kknk.co.za

MEI

Saint Louis Jazz Festival

WAAR Saint Louis, Senegal
WANNEER 29 tot 31 mei
Dit jazzfestival in het oude koloniale stadje Saint Louis trok in het verleden al grote namen als Herbie Hancock en Randy Weston, maar ook lokaal talent krijgt de kans zich te laten horen.
www.saintlouisjazz.com

JUN

Zanzibar International Film Festival

WAAR Stone Town, Zanzibar
WANNEER 27 juni tot 4 juli
Knus festival met filmvertoningen op allerlei historische plekken in Stone Town, waaronder het oude fort. Naast meer dan honderd films zijn er ook zang- en dansvoorstellingen.
www.ziff.or.tz

festivals van Afrika in 2009

JUL

National Arts Festival **5**

WAAR Grahamstown, Zuid-Afrika

WANNEER 2 tot 11 juli 2009

Eén van de grootste evenementen van Afrika met meer dan 500 voorstellingen op alle mogelijke gebieden. Het doorgaans rustige stadje Grahamstown staat tien dagen lang volledig op zijn kop.

www.nafest.co.za

AUG

Kwani Litfest **6**

WAAR Nairobi, Kenia

WANNEER 1 tot 15 augustus

Twee weken lang lezen tientallen schrijvers voor uit eigen werk. Er is volop ruimte om te praten en te discussiëren over literatuur.

www.kwani.org

SEPT

Dockanema **7**

WAAR Maputo, Mozambique

WANNEER 12 tot 21 september

Veel nationale en internationale documentaires tijdens dit festival in de hoofdstad van Mozambique. De nadruk ligt op films uit het Portugese taalgebied.

www.dockanema.org

Voorkamerfest

WAAR Darling, Zuid-Afrika

WANNEER 4 tot 6 september

Lichtelijk surrealistisch festival dat zich afspeelt in de huiskamers van inwoners van het dorpje Darling. Muziek, dans en literatuur op hoog niveau voor een piepklein publiek. Tijdig reserveren is aanbevolen!

www.voorkamerfest-darling.co.za

Out in Africa

WAAR Kaapstad en Johannesburg, Zuid-Afrika

WANNEER 4 tot 21 september

Het grootste gay & lesbian film festival van Afrika. Naast internationale films ook tientallen films van Afrikaanse bodem, vaak speciaal voor het festival gemaakt.

www.oia.co.za

OKT

Morija Arts and Culture Festival

WAAR Morija, Lesotho

WANNEER 1 tot 4 oktober

Uitgegroeid tot het grootste culturele festival van Lesotho, geeft een jaarlijks overzicht van de verscheidenheid van de Basotho-cultuur.

www.morijafest.co.ls

Poetry Africa

WAAR Durban, Zuid-Afrika

WANNEER 5 tot 10 oktober

Tientallen dichters uit heel Afrika komen een week lang samen in Durban en verzorgen optredens en workshops.

www.ukzn.ac.za/cca/PoetryAfrica.htm

NOV

Rencontres Africaines de la Photographie

WAAR Bamako, Mali

WANNEER 10 november tot 10 december

Een mooie selectie uit de allernieuwste Afrikaanse fotografie, met exposities en evenementen. www.proz2m.net/fotoafrica

Cairo Film Festival

WAAR Cairo, Egypte

WANNEER 18 tot 28 november

Groot internationaal filmfestival dat probeert een brug te slaan tussen Arabische, Afrikaanse en Egyptische cinema. Ook veel Hollywoodsterren! www.cairofilmfest.org

Waga Hiphop **8**

WAAR Ouagadougou, Burkina Faso

WANNEER 27 tot 29 november

Optredens van rappers en DJ's, dansvoorstellingen, graffitikunst en film vormen een zeer gevarieerd hiphop-programma.

www.wagahiphop.com

Alokpa

WAAR Lomé, Togo

WANNEER eind november

Modedebat met als hoogtepunt een grote modewedstrijd waaraan tientallen ontwerpers uit heel Afrika meedoen.

www.eamod-ayanick.com

All in

EEN RUGBYWEDSTRIJD
VERENIGT EEN VOLK

Ellis Park Stadion, 24 juni 1995.
Na de overwinning van Zuid-Afrika
op Nieuw Zeeland

the game

TEKST: MARNIX DE BRUYNE

'Als een vriend in jouw bijzijn de slappe lach krijgt, stemt dat al vrolijk. Maar als de icoon Mandela tegenover je zit en niet meer kan praten van het lachen, puur door zijn herinneringen, prijs je jezelf gelukkig erbij te zijn. Ik heb een lovely geluidsopname van dat laatste interview.' John Carlin, auteur van *Nelson Mandela en de wedstrijd die een volk verenigde*, krijgt pretlichtjes in zijn ogen als hij vertelt over zijn laatste gesprek met Mandela, ergens in 2006. De oude leider denkt dan terug aan de finale van het wereldkampioenschap rugby van 1995. Zes minuten voor het eind is Zuid-Afrika voor komen te staan en Mandela voelt de zenuwen door zijn lijf gieren. Na de 'langste zes minuten uit mijn leven', zoals hij het noemt, fluit de scheidsrechter af. Mandela springt op, net als Louis Luyt naast hem op de eretribune, de voorzitter van de nationale rugbybond – een boomlange, oerconservatieve Afrikaner, die geheel bekeerd lijkt tot het nieuwe Zuid-Afrika waarvan Mandela dan een jaar president is. Luyt omhelst Mandela, en tilt hem op, zodat zijn voeten in de lucht bungelen. 'Je gelooft het gewoon niet, zei Mandela, en dan klonk zijn harde lach weer door de kamer, en kwam hij niet meer uit zijn woorden', vertelt Carlin in een Amsterdams hotel, waar hij is voor de promotie van zijn boek. 'Ik ben blij dat ik hem toen sprak, nu zou dat onmogelijk meer kunnen. Niet alleen wordt hij volledig afgeschermd, zijn kortetermijngheugen hapert ook.' Carlin, ex-correspondent in Zuid-Afrika voor de Britse *Independent*, interviewde dertig mensen over het wereldkampioenschap 'en zeker de helft kreeg tranen in de ogen toen ze teruggedachten aan die tijd'. Door het toernooi verzoenden de blanke Afrikaners zich met de gedachte een

zwarte president te hebben; eindelijk voelden zwart en blank zich verenigd. 'De democratie was nog zó fragiel. Het was maar twee jaar nadat de populaire Chris Hani was vermoord, wat het land op de rand van een burgeroorlog had gebracht. De verkiezingen van 1994 waren een teken van hoop, maar verkiezingen zijn per definitie polariserend. Het echte proces van verzoening begon pas daarna. De verkiezingen waren de bekroning van de overgangperiode, maar het wereldkampioenschap vormde de apotheose, de ontkenning ervan.' Mandela beseftte al vroeg dat hij rugby, de geliefde sport van de Afrikaners, als politiek gereedschap kon inzetten. Als wortel om de Afrikaners voor te houden – door ze hun door zwarten zo gehate naam, de springbokken, te laten houden – en als stok, vele jaren eerder ingezet toen ANC-leden Nieuw-Zeeland en Australië tot een sportboycot bewogen, wat Carlin mooi beschrijft in het begin van zijn boek. Mandela doet wat hij kan. Hij trotseert boze ANC-aanhangers die hem uitjouwen als hij hun opdraagt de Afrikaners hun rugby te gunnen, hij bezoekt per helikopter de trainende springbokken om ze elk persoonlijk toe te spreken, en hij betreedt tijdens de finale het veld in het shirt van de springbokken, met het nummer van aanvoerder François Pienaar erop – een idee, onthult Carlin, van Mandela's belangrijkste lijfwacht Linga Moonsamy. Maar de toenmalige Zuid-Afrikaanse president had het nooit klaargespeeld zonder medewerking van de leden van het rugbyteam – veertien apolitieke Afrikaners en onder hen slechts een-tje die de vrijlating van Mandela al toejuichte op het moment zelf. Vol overgave leren ze het nieuwe volkslied Nkosi Sikelele. In een ontroerend hoofdstuk beschrijft Carlin hoe drie van

hen, die ervaring in een kerkkoor hebben, de zanglerares vragen het lied nog één keer te mogen oefenen – maar dan met zijn drieën, omdat ze ontevreden zijn over de zangkwaliteiten van hun teamleden.

Van cruciaal belang is met name François Pienaar, de aanvoerder. Op twee momenten komt hij spontaan met uitspraken van het kaliber 'Auch ich bin ein Berliner'. De eerste keer doet hij dat als een tv-verslaggever hem vraagt hoe het is om in het stadion 62.000 fans achter zich te hebben. 'We hadden geen 62.000 fans achter ons, maar 43 miljoen Zuid-Afrikanen', antwoordt hij. Het tweede moment is als Mandela zegt: 'François, dank je zeer voor wat je voor ons land hebt gedaan', en de roomblanke Pienaar, live op tv, antwoordt: 'Nee mijnheer de president, dank u voor wat u voor ons land hebt gedaan.'

In het boek beschrijft de nuchtere socioloog Frederick Van Zyl Slabbert hoe achter hem op de tribune een typische 'Boer', terwijl de tranen over zijn bolle wangen lopen, in het Afrikaans blijft herhalen: 'Dat is mijn president... dat is mijn president.'

'Mandela ziet deze dagen als een van de gelukkigste momenten van zijn leven', zegt Carlin. 'Daarna hernam het leven zijn normale gang en inmiddels worstelt Zuid-Afrika met door macht geobsedeerde politici. Maar het rugbytoernooi heeft echt plaatsgevonden, met echte mensen. Zoals een komeet die eens in de zoveel jaar langs de aarde scheert. Dat utopische moment heb ik willen vastleggen. Daarom schreef ik dit boek.'

MARNIX DE BRUYNE (1965, NEDERLAND) IS BUITENLANDREDACTEUR VAN DE VOLKSKRANT.

NELSON MANDELA EN DE WEDSTRIJD DIE EEN VOLK VERENIGDE, JOHN CARLIN, UITGEVERIJ KOSMOS, 2008, 288 PP.

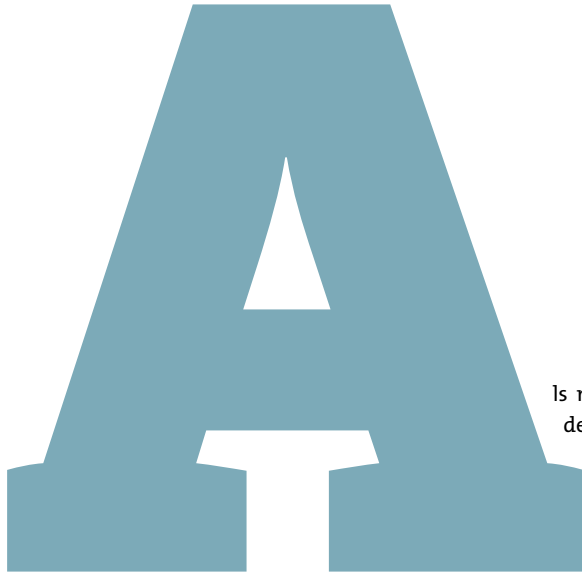

Peter Merrington

DE HEELMEESTER

Zuid-Afrika telt inmiddels 200.000 geregistreerde sangoma's. In *Zebra Crossings* van de Kaapse schrijver Peter Merrington wordt een traditionele genezer voor het eerst als hoofdpersoon opgevoerd. 'Laat de grote problemen voor wat ze zijn, bekommer je om de kleine.'

TEKST: GITTE POSTEL FOTO: ERIC MILLER

Is mede-oprichter van de *Heritage Council* van de West-Kaap onderzocht Peter Merrington tot zijn opluchting dat het begrip “natio-

naal erfgoed” zijn ideologische lading verloor; tegenwoordig ontbreekt elke politieke, culturele en spirituele connotatie. De raad bekommert zich alleen heel praktisch om beheer van materieel erfgoed. Maar als classicus, letterkundige, dominee en schrijver, zijn het juist de spirituele en culturele aspecten van dat erfgoed die hem fascineren. Vertrouwd met Dante, Yeats en de Bijbel, schreef Merrington zestien jaar geleden zijn eerste verhaal over de sangoma Malibongwe Ngingingini. Toen besepte hij dat hij ondanks al zijn kennis geen oog had gehad voor een deel van dat Zuid-Afrikaanse erfgoed. Hij dook in de tradities van Xhosa en KhoiSan, en vond er opvallende overeenkomsten met de tradities die hij al kende, maar ook nieuwe invalshoeken van waaruit de snelle veranderingen in de samenleving anders bekeken en gewaardeerd kunnen worden.

Dit jaar verscheen van hem *Zebra Crossings. Tales from the Shaman's record*. Het is een bundel lichtvoetige en fantastische verhalen over de sangoma Malibongwe, zijn leerlinge Anna en andere terugkerende personages. Merrington is de eerste schrijver in Zuid-Afrika die een sangoma een hoofdrol geeft in zijn verhalen. Ooit was de sangoma een van de belangrijkste mensen in de zwarte gemeenschap: priester, dokter, sociaal werker en psycholoog tegelijkertijd, en vaak ook nog dichter, danser en politiek adviseur. Hij of zij mocht vrijuit spreken en moest het evenwicht van een samenleving bewaren of herstellen. In de 20ste eeuw leken de sangoma's hooguit vanuit de marge te kunnen werken als alternatieve genezer, maar nu zijn ze veelzijdig en openlijk actief op verschillende fronten - niet alleen op het platteland, waar het tekort aan medische voorzieningen groot is, maar ook in de steden. De opkomst van aids, en van problemen en ziektes die verband houden met versnelde processen van globalisering en individualisering leiden tot een groeiende vraag naar de helende krachten van sangoma's. In 2003 is er in Zuid-Afrika een wet aangenomen die het beroep van sangoma legaliseerde en een Traditional Health Practitioners Council in het leven riep, waar tweehonderdduizend sangoma's en herbalisten zich lieten registreren. Beroepsbescherming en erkenning staan daar hoog op de agenda, maar de definiëring van het beroep leidt nog steeds tot veel dis-

cussie onder de sangoma's zelf. Want wie zijn zij: alleen genezers, of ook politiek adviseurs en religieuze vertegenwoordigers, zoals vroeger? Opereren ze alleen in stamverband, in contact met de directe voorouders, of hebben ze ook een rol te vervullen op nationaal niveau, zoals degene die door de regering werd ingehuurd om de geesten van in ballingschap overleden ANC-strijders een rustplek te geven in Freedom Park, nabij Pretoria? En kunnen ook blanken sangoma worden? De meningen zijn sterk verdeeld.

In de politieke discussies wil Merrington zich niet te veel mengen, al is het moeilijk zich er geheel aan te onttrekken. Hoewel Malibongwe een Xhosa sangoma is, tilt Merrington hem toch zo ver mogelijk boven de dagelijkse, politiek beladen werkelijkheid uit. Malibongwe is vooral een heelmeeester, in de meest brede zin van het woord. Hij is vrijelijk behept met allerhande talenten en een ruim takenpakket voor een zeer diverse doelgroep. Hij is de magiër die Anna helpt ontsnappen uit haar Assepoester-bestaan, hij spoort voor de achterkleinkinderen van een Canadese soldaat de resten van hun overgrootvader op in de stoffige vlaktes van de Noord-Kaap, laat reuzen wakker worden om het bos te verdedigen tegen bomenkappers en maakt bommen onschadelijk met zelfgemaakte olifanten. En als hij in Oxford is voor de jaarlijkse Internationale Conferentie van Sjamanen en Traditionele Genezers, weet hij daar een reeds lang verloren relikwie van de Basotho op te sporen. Maar er is wel een grens aan zijn kunnen. Als Malibongwe corrupte politici tegenover zich vindt, gaat hij te rade bij zijn voorouders. Die zeggen: 'Laat de grote problemen voor wat ze zijn en bekommer je om de kleine.'

Merrington: 'Ik had geen sangoma in gedachten toen ik begon te schrijven. Maar al schrijvende dook er opeens een op, met een leerling, en hun rol werd als vanzelf steeds belangrijker. Aanvankelijk dacht ik dat Malibongwe een echte Xhosa 'witch doctor' was, zoals ze hier in Kaapstad veel rondlopen. Maar toen ik besepte dat hij ook mijn eigen alterego was, heb ik uiteindelijk een personage geschapen dat zich niet opsluit binnen de beperkingen van het sangoma zijn maar die ook aan Reiki en Tarot doet. Het eerste verhaal schreef ik in 1992. Er heerste toen een restant hardnekkig racisme, maar er kwam ook veel energie vrij. Dat gold ook voor mij. Op een dag kreeg ik een spirituele ervaring die mijn wereld op z'n kop zette. Ik reed 's ochtends met tegenzin naar m'n werk en zat me te ergeren aan het ochtendgebed op de radio, want ik had de kerk allang verlaten en geloofde alleen nog maar in Kunst en Literatuur. Maar de laatste zin van die radiodominee was: 'Verspil je leven niet', en opeens was alles anders, vol betekenis. Ik heb een hele dag huilend over het schiereiland gereden, schreef *The Purple Panama*, vertrok naar Londen en leefde een tijdlang roekeloos. Uiteindelijk keerde ik terug naar de kerk, al besepte ik dat de kerk maar een van de vele verhalen vertelt die aan een diepere waarheid raken.'

'Gelukkig ben ik vrij om al die verhalen te verkennen en erover te schrijven. Er zijn zo veel gelijkenissen tussen de verschillende tradities. Voorouders komen ook in de Bijbel voor; Paulus noemt hen 'de grote wolk van getuigen'. En je moet de levengevende watergeesten of voorouders die in de Zuid-Afrikaanse rivieren wonen en de oerwereld waaruit de eerste Afrikaan voortkwam maar eens leggen naast de beelden van het paradijs en het schimmenrijk van Dante en Homerus en Vergilius. Via een sangoma kan ik die overeenkomsten laten zien; hij is immers per definitie grensoverschrijdend.'

Een blanke is iemand uit wiens oren de zon schijnt

Metaforen

The Purple Panama, leverde Merrington al in 1996 de Thomas Pringle Award op, en ook *Zebra Crossings* is goed ontvangen. Om het boek te kunnen schrijven heeft Merrington zich grondig in de Xhosa traditie moeten verdiepen. 'Ik ontdekte dat ik er veel te leren had. Het is een schatkamer. Er wordt op een fantastische manier gebruikgemaakt van metaforen. Alleen al in dagelijkse uitdrukkingen: een blanke is 'iemand door wiens oren de zon schijnt'. En een vliegtuig is 'windvervoer'. In metaforen schuilt een magische, transformerende kracht; ze zijn als kleine samengebalde vertellingen die gaan over verandering. En in wezen is dat ook wat wij zijn: verandering. De meeste goede poëzie gaat daarover; over de vloeibaarheid van betekenis. Neem *Song of Wandering Aengus* van Yeats: iemand gaat het bos in, snijdt een tak, de tak wordt een hengel, de hengel vangt een vis, maar als hij vuur maakt van de tak, is de vis geen vis meer, maar een glanzend meisje met appelbloesem in haar haar dat zijn naam zegt en wegloopt, waarna hij haar voor eeuwig blijft zoeken. Dichters begrijpen de transformerende kracht van de metafoer. En wij moeten de verandering die erin besloten ligt kunnen aanvoelen én waarderen.'

Een van de aspecten van Xhosa traditie die helpen om anders naar verandering te kijken is het begrip *thwasa*. Dit staat voor een proces van bewustwording; de transformatie die een mens moet ondergaan om sangoma te worden. Het begint er vaak mee dat iemand 'ziek' wordt: hevige rug- of buikpijn, nachtmerries, hallucinaties. Dit kunnen tekenen zijn die erop duiden dat de voorouders willen dat zo iemand sangoma wordt. De Zulu's zeggen in zo'n geval dat de vooroudergeesten aan het broeden zijn; dat ze op iemand gaan zitten als een kip op een ei, in de hoop een sangoma uit te broeden. Thwasa is een moeizaam proces, dat goede begeleiding vereist, maar in wezen positief is: de "ziekte" stelt iemand in staat oude zekerheden te los te laten en een dieper bewustzijn te ontwikkelen.

Merrington: "Thwasa is een heel creatieve en positieve manier om naar ziekte en crisis te kijken, en daar is veel behoefte aan nu aids en trauma's zo nadrukkelijk aanwezig zijn. We hebben de neiging onze eigen vermogens te onderschatten als het gaat om heling – niet per definitie genezing, maar heling. Dat is een van de redenen geweest voor mij om dit boek te schrijven: ik loop me al jaren te ergeren aan bepaalde literaire tradities. In een van de belangrijkste modernistische romans, *Heart of Darkness* (1902) van Joseph Conrad, ligt Kurtz dood te gaan en alles is zin-

loos en verloren. Dat is een dwaling. Kurtz had zijn ziekte kunnen gebruiken om grenzen te verleggen. Conrad had van de koorts iets moois kunnen maken, hij had kunnen schrijven over de dromen die Kurtz had voor hij doodging. Uit dezelfde periode stamt *Turbot Wolfe* (1926) van William Plomer. Hierin moet Europa wijken voor Afrika, dankzij een soort modernistische onverschrokkenheid van de Nieuwe Wereld. Ook hier sterft iemand; je voelt als het ware de siddering op de drempel van het nieuwe. Maar dan stopt alles toch weer bij ziekte en dood. En in de jaren tachtig van de 20ste eeuw gebeurt het opnieuw. Iedereen voelde zich schuldig - schuld is ook een soort ziekte. En de schrijvers maar verklaringen zoeken voor die schuldgevoelens in plaats van te zeggen: je kunt je van schuld bevrijden.'

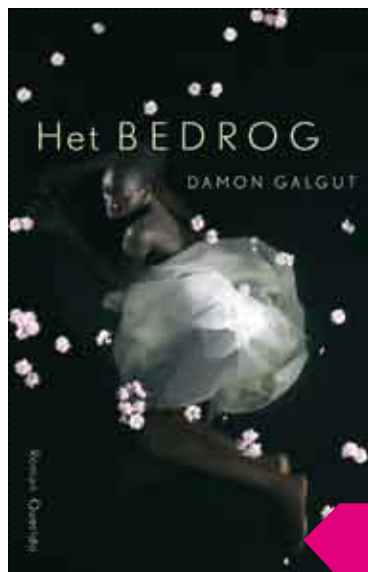
Hoopt hij dat zijn boek hier een bijdrage aan levert? Denkt hij dat Malibongwe, met zijn transformerende en grensoverschrijdende vermogens de verschillen tussen de culturen kan helpen overbruggen? Merrington: 'Als schrijver geloof ik daar meer in dan als mens. Een zwarte criticus heeft me wat gerustgesteld door te zeggen: we hebben dit soort literatuur nodig. Maar er zijn ook enorme culturele gevoeligheden; ooit zal iemand zeggen: 'jij schrijft over mijn cultuur.' Als schrijver worstel ik hier met een ingewikkelde paradox: sangoma's zijn, door hun relatie tot de voorouders, geworteld in lokale tradities, in plaatselijke bodem, in een specifieke context en als zodanig bij uitstek een vertegenwoordiger van een specifieke cultuur. Er *moet* ook respect zijn voor die verankering van spirituele tradities in plaatselijke structuren - dit is een politiek standpunt, en aanvechtbaar, dat besef ik heel goed. Maar tegelijkertijd speelt binnen die spirituele tradities het besef dat alle grenzen en gewoontes, elk bewustzijn van tijd en ruimte en eigendom een illusie is. Sangoma's – of wat breder: sjamanen – zijn daarom toch de meest aangewezen personen om culturen met elkaar te verbinden. Ik gok er maar op dat ik op de goede weg zit. We zoeken het universele en beschermen ondertussen het bijzondere. Zo gaan die dingen.'

GITTE POSTEL (1963, NEDERLAND) IS JOURNALIST EN WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEKER (NMMU, PORT ELIZABETH) OP HET GEBIED VAN ZUID-AFRIKAANSE LITERATUUR EN CULTURELE STUDIES. ZE PUBLICEEERDE ONDERMEER IN VRIJ NEDERLAND, TROUW, RESEARCH IN AFRICAN LITERATURES, SAFUNDI EN TYDSKRIF VIR NEDERLANDS EN AFRIKAANS.

PETER MERRINGTON. ZEBRA CROSSINGS. TALES FROM THE SHAMAN'S RECORD. JACANA MEDIA, 2008. 154 PP.

Lezersaanbiedingen

Alstublieft: bijna €20 korting van ZAM AFRICA MAGAZINE

Damon Galgut
Het Bedrog
 ISBN 9789021434407,
 uitgeverij Mouria
 Beklemmende roman over
 eenzaamheid en bedrog in
 de Karoo van Booker Prize-
 winnaar Galgut. Bij Black
 Label krijgt u 10% korting
 op deze titel. Bezoek [www.
 blacklabel.be](http://www.blacklabel.be) of bestel direct
 op info@blacklabel.be onder
 vermelding van de ZAM-Actie.
 Normale prijs: €18,95
 ZAM-prijs: €17,-

**10% KORTING VAN ZAM
 AFRICA MAGAZINE**

Nelson Mandela
**The Authorised
 Comic Book**
 ISBN 9781868423026,
 Uitgeverij Jonathan Ball
 De verzamelde strips
 over het leven van Nelson
 Mandela zijn nu in
 boekvorm verschenen.
 Bij Black Label krijgt u
 10% korting op deze titel.
 Bezoek www.blacklabel.be
 of bestel direct op [info@
 blacklabel.be](mailto:info@
    blacklabel.be) onder vermelding
 van de ZAM-Actie.
 Normale prijs: €12,95
 ZAM-prijs: €11,50

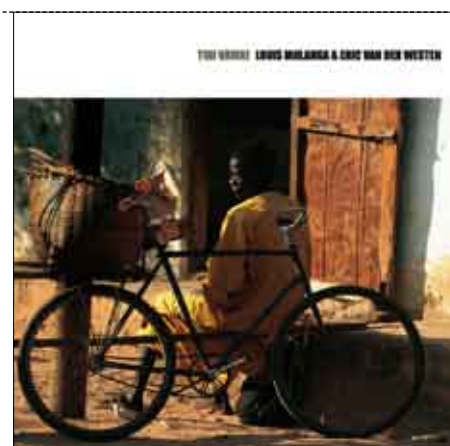
**10% KORTING VAN ZAM
 AFRICA MAGAZINE**

Leoni Jansen
Second Wind
 Nieuwe CD van deze
 folkzangeres, met de
 mooiste liedjes uit
 verschillende wind-
 streken waaronder
 een duet met de
 Zuid-Afrikaanse Chris
 Chameleon. Win een
 exemplaar door uw
 naam en adres vóór
 1 februari 2009 te
 sturen naar [actie@
 zam-magazine.nl](mailto:actie@
    zam-magazine.nl)

**WIN ÉÉN VAN
 DE VIJF CD'S**

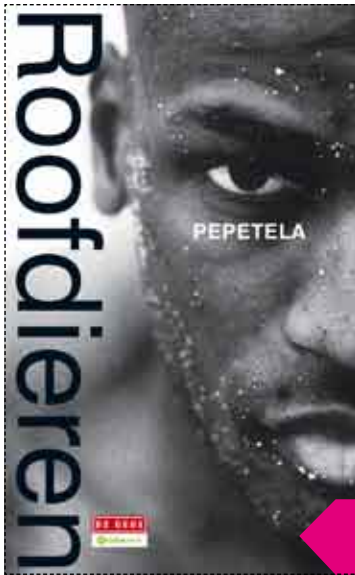
**Louis Mhlanga en
 Eric van der Westen**
Tiri Vaviri
 Prachtig nieuw
 akoestisch werk
 van dit Nederlands/
 Zuid-Afrikaanse duo,
 resultaat van tien
 jaar samenwerking.
 Win één van de
 acht gesigioneerde
 exemplaren bij ZAM.
 E-mail uw naam en
 adres vóór 1 februari
 2009 naar [actie@
 zam-magazine.nl](mailto:actie@
    zam-magazine.nl)

**WIN ÉÉN VAN DE ACHT
 GESIGNEERDE CD'S**

Afrika is hier

een abonnement op zam voor € 25,- per jaar
www.zam-magazine.nl

Pepetela
Roofdieren

ISBN 9789044512854,
Uitgeverij De Geus
Pepetela is één van Angola's
belangrijkste schrijvers.
Zijn nieuwste roman schetst
een prachtig beeld van dertig
jaar onafhankelijkheid.
Win een exemplaar door
vóór 1 februari 2009 uw
naam en adres te sturen naar
actie@zam-magazine.nl

**WIN ÉÉN VAN
DE TIEN BOEKEN**

De exotische mens

Tussen 17 januari en 10 mei 2009 te zien in Teylers Museum
in Haarlem: *De exotische mens, andere culturen als amusement*, een
tentoonstelling over de 19e-eeuwse shows rond "vreemde, barbaarse
volkeren". Tegen inlevering van deze bon ontvangt u €2 korting op de
toegangsprijs (maximaal 2 kaartjes per bon).

Zie www.teylersmuseum.nl

Normale prijs: €7,-

ZAM-prijs: €5,-

**2 EURO KORTING VAN
ZAM AFRICA MAGAZINE**

Winternachten

Tussen 15 en 18 januari
2009 is het weer tijd voor
Winternachten, het jaar-
lijkse literaire festival in
Den Haag. Onder andere de
Somalische schrijver Nurud-
din Farah zal aanwezig zijn.
Lever deze bon in bij de
kassa en ontvang 10% kor-
ting op een toegangskaartje.
Zie www.winternachten.nl

Normale prijs: €25,-

ZAM-prijs: €22,50

**10% KORTING VAN ZAM
AFRICA MAGAZINE**

Aly N'Diaye Rose Orchestra en Doudou N'Diaye Rose
Thiosane

Als de enorme ritmische machine van het Senegalese Aly N'diaye
Rose Orchestra eenmaal op gang is, is er geen houden meer
aan. Lever deze bon in bij de kassa en ontvang €10 korting op de
toegangsprijs van het concert in Schiedam op 9 januari 2009.

Zie www.theateraandeschie.nl Reserveren via 010-2467467

Normale prijs: €22,50

ZAM-prijs: €12,50

**€ 10 EURO KORTING VAN
ZAM AFRICA MAGAZINE**

AFRICAMAGAZINE
ZAM

b is for black

black *adj.* opposite of white, dirty, messy, without light, dark, illegal, dim, smuggled, sombre, disastrous, dismal, obscure, sullen, bad-tempered, angry, horrible, grotesque, malignant, unlucky, unhappy, depressed.

SOURCES: CHAMBERS & OXFORD DICTIONARIES

w is for **white**

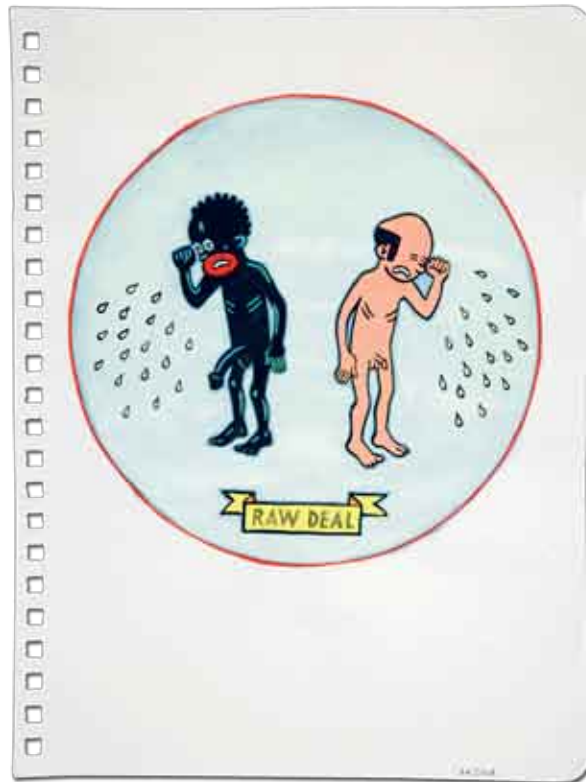
white *adj.* colour of milk or fresh snow, innocent, unstained, pure, unblemished, bright, anti-revolutionary, auspicious, reliable, favourable, honorable, honest, upright, without bloodshed, free from guilt.

SOURCES: CHAMBERS & OXFORD DICTIONARIES

'I love the white middle class...'

Raw Deal

Black Gynaecologist

J is for Jacob Zuma and Jesus

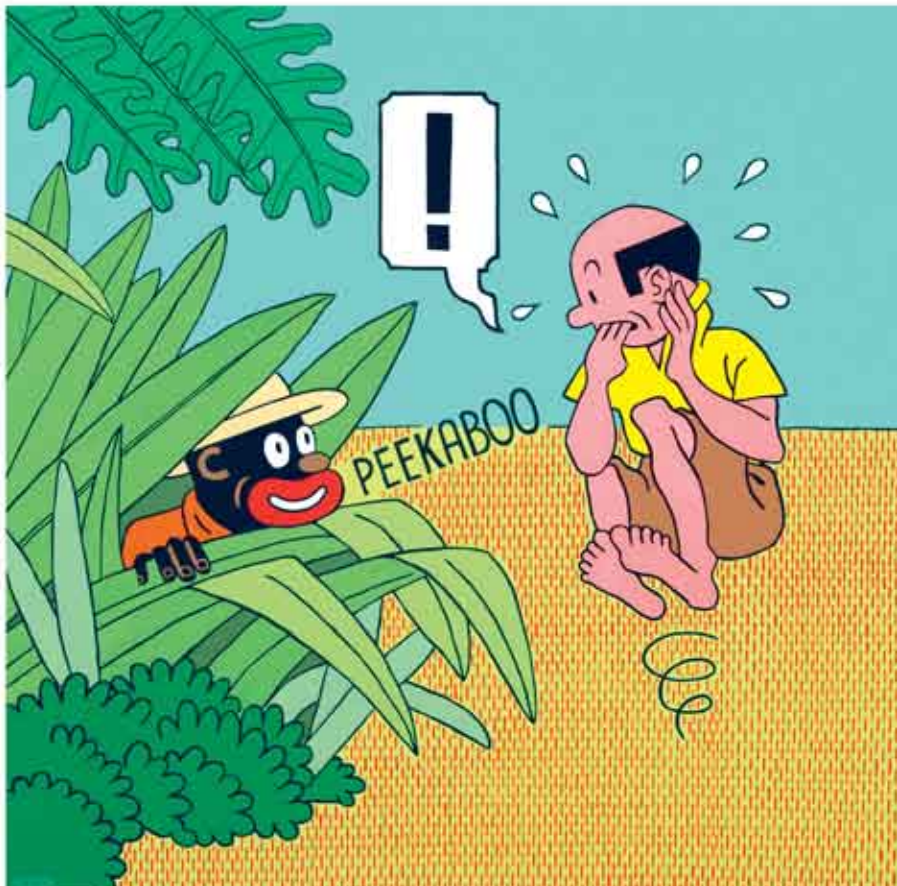

'Well, how do you like that for a coincidence'

F is for Foot Washing

Peekaboo

Black Dicks

CV

Naam Anton Kannemeyer

Geboren 1967, Zuid-Afrika

Specialiteit Tekenen

Missie Een onafgebroken kruistocht tegen doorsnee Afrikaner cultuur. De geseling met rietje waaraan zijn vader hem in zijn vroege jeugd onderwierp, legde de basis onder Kannemeyer's rebellie. Deze keert zich tegen schoolhoofden, priesters, dienders en rugby-aanhangers - onder veel meer.

Staat van dienst De kunstenaar maakte naam met *Bitterkomix*, waarvan hij in 1992 samen met Konrad Botes de eerste aflevering publiceerde. Sinds enkele jaren is hij full time kunstenaar. Zijn werk was onder meer te zien in verschillende Europese steden.

In Nederland tijdens de tentoonstelling *Familieverhalen uit Zuid-Afrika*, in 2002 in het Tropenmuseum.

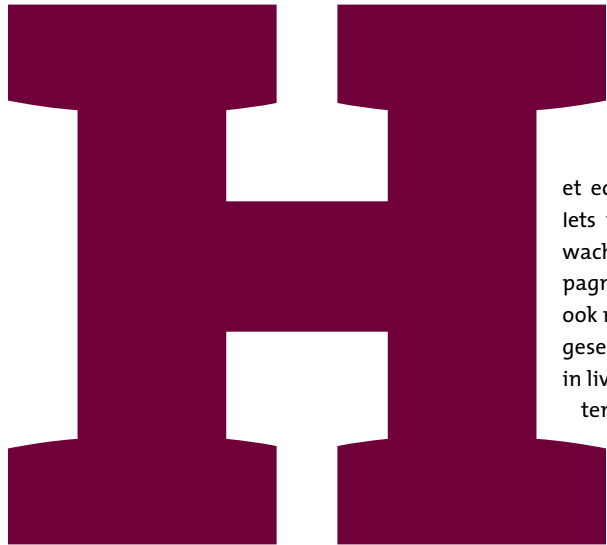
Laatste provocatie 'Het spook van de angst', een expositie waarover in Kaapstad en New York nog lang werd nagepraat. In deze CV een selectie hieruit.

'Say! If you speak English...'

Birth

Nègre de service

et echtpaar ontvangt in Neuilly. Iets na half negen word ik verwacht – Parijse etenstijd. Champagne bij de ingang, nog voor ik ook maar een hand heb geschud, geserveerd door een zwarte man in livrei. De binnenkomende gasten moeten vreselijk om zijn kniebroek en witte kousen lachen. Ik word door de gastheer aangekondigd als 'auteur van Gallimard'. De naam van het

gerenommeerde uitgevershuis opent een kring van joyeus geklede heren. Overhemden naar de laatste snit, brede zijde dassen. Ogen meten mij. Ik dacht op hun spel te zijn gekleed. Donker pak, Brooks Brothers shirt, maar het is te ouderwets, ik voel de afkeuring: niet rijk genoeg. 'Auteur van wat?', vraagt een man verveeld.

'Romans', zeg ik.

'Geen non-fictie?'

'Nee, ik lieg er graag op los.'

'Dus niks voor ons, want wij zijn doodeerlijk', grapt een ander. Schaterende onderkinnen.

'Van een roman steek je vaak meer op dan van een krant', zeg ik.

'En daar wordt toch ook heel wat in afgelogen.' Weer die grapjas.

'En welke schrijvers kent u in Parijs?'

Niemand, eigenlijk. Of toch, een paar... De namen die ik noem, zeggen de heren niets. Een schepje erbovenop dan maar: heb ik gisteren niet Ismael Kadare in *Le Jardin de Luxembourg* de hand geschud?

Kadare?

Een Albanees?

George Semprun dan? Daar zat ik laatst naast, bij een balletvoorstelling, ik leende hem mijn

**ADRIAAN
VAN DIS**

programmaboekje... dat is toch een vorm van kennen.

Semprun..., Semprun, de naam wordt in de kring geproefd. Wel eens van gehoord, gemurmel. Een Spanjaard toch?

'Mais, c'est un homme de gauche!', spuugt een man verontwaardigd uit.

Ik moet mentaal een knop indrukken om niet boos te worden. Twee knoppen, drie... Twee slokken champagne, een bijgeschonken glas en ik slik mijn mening in.

De bediende in livrei heeft zich omgekleed. Stads pak, gedekte das. Hij hoort bij ons. Is geen knecht, maar vriend van de gastheer. Wat een mop. Hij schuift mee aan tafel. Paul is zijn naam. Geschikte vent, zeggen de onderkinnen. Aan tafel. Ik mag naast de gastvrouw. De zwarte man mag dan tot de vrienden horen, hij helpt wel mee opdienen, 'Je suis le nègre de service.' Gelach. Paul bedient overdreven serviel. De gasten komen niet meer bij. Wat een humor. En zo beschaafd. Ja, Paul is geweldig. 'We kennen hem al twintig jaar', zegt de gastheer. 'Paul werkte vroeger voor ons in Côte d'Ivoire. Manusje van alles. We hebben hem mee naar Parijs genomen en nu klust hij voor iedereen. Hij is ook heel intelligent. Eigen zaakje op gezet, die vent is bereid hard te werken, ook op zondag, maakt ie geen bezwaar tegen. Nee, Paul hoort gewoon bij de familie.' Paul hoort het grijnzend aan. 'Oui, monsieur.'

'Typisch Paul, blijft altijd monsieur zeggen.'

'Hij is zo beleefd', zegt de gastvrouw. 'Veel fijngevoeliger dan Europeanen. Ze hebben een soort innerlijk beschaving, die Afrikanen, daar zouden we nog heel wat van kunnen leren.'

'Nou, niet allemaal', zegt een dame aan het eind van de tafel. 'Ze kunnen ook vreselijk wreed zijn, ongelooflijk wat die mensen elkaar kunnen aandoen. Als ze kwaad zijn, hakken ze

Wild is een hobby voor blanken... maar die opmerking slik ik in

gewoon met de bijl op elkaar in. Wij hebben daar dingen gezien...'

'Maar zo is Paul niet hoor', zegt de gastvrouw. 'Paul is zacht, ja, Paul is heel zacht.'

Afrika wil maar niet van tafel. Herinneringen komen boven. Een strand in Senegal, een lodge in de Okavango. En wild en olifanten. Mijn tafelenoten houden erg van dieren. Ze sommen hun bezoeken aan wildparken op.

Wild is een hobby voor blanken... maar die opmerking slik ik in.

Krugerpark krijgt de meeste bijval. 'In Zuid-Afrika zijn ze ook veel verder, hè.'

Ja, mijn tafel houdt van Afrika. Mevrouw haalt de borden op, gaat de kaasplank halen. Paul helpt mevrouw met schone bordjes. Doet hij graag: 'Ik ben geen stilzitter.' 'Kijk, dat bedoel ik nou', zegt mevrouw. 'En Paul, heeft Paul ooit gejaagd?' vraagt een van de dames.

Nee. Hij glimlacht verlegen.

'Grappig hè, woon je er midden tussenin, doe je er niks mee.'

'Niet elke Nederlander draagt klompen', zeg ik. Geen reactie.

En Paul? Heeft hij in Côte d'Ivoire ooit een olifant gezien?', vraagt ik voorzichtig. 'Alleen op de televisie.'

De tafel: hoe is het mogelijk. Die Paul, ha, ha, nooit een olifant gezien. Grapjas.

Na het diner geeft Paul me een lift naar het centrum – in een kleine bestelauto, achter ons rammelt los gereedschap. Of ik de gastheer goed ken, vraagt Paul.

Nee, maar de man had me op een lezing aangesproken. Een praatje voor een Nederlandse bank in Parijs. Als vreemdeling moet je met alle lagen kennismaken. Noem het integreren.

En bevalt het?

Bevalt het u?

We zwijgen en denken er het onze van. De Sacré Coeur licht op in de verte. Paul woont in het negende, en daar is hij trots op. Niet in de banlieu, maar aan de voet van Montmartre, als een echte Parijzenaar. Daar huurt hij, in een bescheiden huis in een bescheiden straat, een kamer. Hij spaart voor zijn gezin in Abidjan. Voor de opvoeding van zijn zonen. Die moeten ook naar Frankrijk komen. De toekomst ligt hier. We praten wat voor de deur. Voorzichtig over Afrika, niet over wild maar over mensen, familie. 'Ze willen allemaal komen', zegt hij. 'En ik kan ze niet tegenhouden.' Vorig jaar is zijn neef verdronken. Op weg naar Europa, in een te kleine boot met te veel mensen. De derde neef al die de overtocht niet heeft gehaald.

Weten je rijke vrienden dat?

'Ach' – hij aarzelt even. 'Ik vertel hier niet over daar, en de mensen daar niet over hier. Mijn leven is zo onwerkelijk.'

Medewerkers van ZAM in 2008

Zam Schoonderbeek – Zhora Benzemra - Koto Bolofo - Adriaan van Dis - Prudence Mbewu - Lieve Joris - Binyavanga Wainaina - Ineke van Kessel - Kalundi Serumaga - William Gumedde - Pauline Bax - Chika Unigwe - Luis Basto - Moshekwa Langa - Guy Tillim - Joost Alferink - Emmy van Gool - Marlene Dumas - Vamba Sherif - Hentie van der Merwe - Okwui Enwezor - Gerbert van der Aa - Victor Ekpuk - Anton Kannemeyer - Liesbeth Tjon A Meeuw - Irene van der Linde - Annemieke van Twuijver - Fortune Alimi - Linda Polman - Fezekile Kuzwayo - Aggie Langedijk - Ruth Franklin - Zapiro - Mohammed Nadrani - Jean-Claude Ngumire - Clement Oubrerie - Mohamed Camara - Otobong Nkanga - Ton Bervoets - Yto Barrada - Frouwkje Smit - Barack Obama (sr.) - Phillimon Bulawayo - Petteerik Wiggers - Sandile Dikeni - Aryan Kaganof - Nii Ayikwei Parkes - Tom van der Leij - Katrina Manson - José Oostveen - Lodewijk de Waal - Sylvia Smith - Pahé Chaz Maviyane-Davies - Geert Snoeijer - Bram Vermeulen - Anton Stolwijk - Maud Kortbeek - Maarten Stoopendaal - Pieter Hugo - Ingeborg van Beekum - Heidi Lobato - Marnix de Bruyne - Jan Vinck - Ntone Edjabe - Madeleine Maurick - Selma Hinderdael - Fons Geerlings - Fred de Vries - Julius Mwelu - Janhuib Blans - Malick Sidibé - Kanakassy - Paul Laster - Rachel Corner - Femke van Zeijl - Geerte Wachter - Paul van der Poel - Mark-Jan Arends - Azim Koning - Helen Epstein - John Pilger - Kim van Arendonk - Fenneken Veldkamp - Isaac Carlos - Jos van Beurden - Evelien Groenink - Richard Hengeveld - Hans Moleman - Bram Posthumus - Jeane Patrick - Niseth van der Meulen - Rene de Ree - Marco Legemaate - Bjorn Maes - Gitte Postel - Marja Vuijsje - Thembeke Laduma - Eric Miller - Ellen Elmendorp - Curve Vormgevers BNO (Patrick, Mieke, Djûke, Henk, Joachim) - Peter van den Doel - Nicole Segers - Bart Luirink e.v.a.

Koto Bolofo

Tijdens Paris Photo lopen we langs de boekpresentatie van Koto Bolofo. Deze Zuid-Afrikaanse

fotograaf, vermaard om zijn voorplaten bij de lezers van Vogue en Vanity Fair, signeert zijn nieuwste productie, Venus, over de Amerikaanse tennisster Venus Williams (uitgekomen bij Steidl Publishers). Als podium van in ons land ongekend talent koos ZAM uit Koto Bolofo's werk voor het eerste nummer van dit jaar. Deze 'man op het paard' werd geestdriftig ontvangen. Ook Bolofo was tevreden, getuige zijn mededeling op het voorblad van zijn boek: "I love ZAM".

ZAM in 2009: meer podium, meer pagina's, meer Afrika.

Wordt abonnee of werf een abonnee (en ontvangen een boek cadeau!): ga naar www.zam-magazine.nl of bel 030-2306901.